

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

Viera Hromadová

**TRENDY SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA
V EURÓPSKEJ ÚNII A ICH VPLYV NA PRÁVNÚ
ÚPRAVU V ČESKEJ REPBLIKE**

Diplomová práca

Vedúci diplomovej práce: JUDr. Kristina Koldinská, Ph.D.

Katedra: Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečení

Dátum vypracovania práce (uzatvorenie rukopisu): 25.8.2010

Prehlasujem, že som predkladanú diplomovú prácu vypracovala samostatne za použitia zdrojov a literatúry v nej uvedených

V Prahe dňa 25.8. 2010

Viera Hromadová

Ďakujem JUDr. Kristine Koldínskej, Ph.D. za odborné vedenie práce a cenné rady a podnety, ktoré mi dopomohli k vytvoreniu tejto práce.

Taktiež by som sa chcela poďakovať svojim blízkym za podporu a trpezlivosť počas písania tejto práce.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Sociálne zabezpečenie	3
a. Pojem a obsah	3
i. Pojem.....	3
ii. Obsah.....	4
b. Faktory ovplyvňujúce vývoj sociálneho zabezpečenia	5
i. Ekonomický faktor.....	5
ii. Demografický faktor	6
iii. Politický faktor	6
3. Sociálne zabezpečenie v rámci Európskej únie	8
a. Európska únia – pojem a význam	8
b. Právo Európskej únie	9
i. Lisabonská zmluva – zánik trojpilierovej štruktúry	10
ii. Sústava právnych noriem EU	10
iii. Dôležité dokumenty primárneho práva v súvislosti so sociálnym zabezpečením.....	11
iv. Sekundárne právo EU uplatňované v rámci sociálneho zabezpečenia.....	16
v. Sudcovské právo.....	20
vi. Koordinácia sociálneho zabezpečenia nariadeniami Európskej únie.....	22
vii. Zásady koordinácie sociálneho zabezpečenia v Európskej únii.....	26
4. Aplikácia koordinačných noriem sociálneho zabezpečenia EU v ČR.....	30
5. Vybrané kapitoly sociálneho zabezpečenia a aplikácia nariadenia č. 883/2004 a nariadenia 987/2009 na tieto oblasti	34
a. Starobné dôchodky.....	34
i. Starobný dôchodok a systém dôchodkového poistenia v Českej republike.....	34
ii. Aplikácia nariadení č. 833/2004 a 987/2009 na poskytovanie starobných dôchodkov	36
b. Dávky v nemoci	38
i. Systém zdravotného a nemocenského poistenia v ČR.....	39
ii. Poskytovanie nemocenských dávok a dávok zdravotného poistenia na základe nariadení č. 833/2004 a 987/2009.....	41
c. Rodinné dávky	45
i. Systém poskytovania rodinných dávok v Českej Republike	46

ii.	Poskytovanie rodinných dávok na základe nariadení č. 833/2004 a 987/2009	47
6.	Záver	51
7.	Použité skratky	53
8.	Zoznam použitej literatury	54
9.	Prílohy	57
	Príloha č. 1	57
	Počet dôchodcov a poplatníkov poisťného (stav k 31. Květnu 2010).....	57
	Príloha č. 2	58
	Graf zloženia obyvateľstva do roku 2015 (stredná varianta) a priamka predpokladaného vývoja obyvateľstva	58
	Príloha č. 3	59
	Spôsob výpočtu pomerného dôchodku	59
	Príloha č. 4	60
	Vzor formulára E 121	60
10.	Resumé v anglickom jazyku	62

1. Úvod

Sociálne zabezpečenie prešlo od pádu komunizmu v novembri 1989 dlhou cestou. Toto obdobie bolo poznamenané snahou zmeniť systém sociálneho zabezpečenia podľa modelu socialistického štátu na moderný systém čo najviac podobný tým západným.

Vstup Českej republiky do Európskej únie bol jedným zo zásadných medzníkov, ktorý zasiahol do celej právnej úpravy štátu, teda aj do úpravy práva sociálneho zabezpečenia.

Práve tento medzník a jeho ďalší vývoj v oblasti sociálneho zabezpečenia je predmetom tejto práce. Rozrastaním sa Európskej únie o stále nové členské štáty a možnosť slobodného pohybu občanov Európskej únie či už za prácou alebo z iných dôvodov spôsobuje, že problematika koordinácie sociálneho zabezpečenia je stále aktuálna a je o ňu stále väčší záujem. Ide o záujem nielen zo strany štátnych inštitúcií či inštitúcií Európskej únie z dôvodu vytvorenia takého koordinačného systému, aby boli aj migrujúcim pracovníkom zaručené všetky práva a výsady ako pracovníkom pracujúcim celý život v jednom členskom štáte, ale aj zo strany samotných občanov, ktorí si stále viac uvedomujú, že vďaka efektívnej koordinácii sa stávajú rovnocennými s nemigrujúcimi pracovníkmi a len vďaka dostatočnej informovanosti a záujmu o vec môžu dôsledne využiť všetky výhody, ktoré im koordinácia ponúka. Preto je dôležité podotknúť aj to, že nové nariadenia v tejto oblasti kladú dôraz nielen na zjednodušenie a zefektívnenie právnej úpravy rôznych oblastí sociálneho zabezpečenia, ale že zdôrazňujú aj nutnosť zlepšovania a zvyšovania vzájomnej komunikácie štátnych inštitúcií a dostatočnej informovanosti všetkých občanov.

Úvodná časť práce sa zameriava na samotné vymedzenie pojmov sociálneho zabezpečenia a práva sociálneho zabezpečenia ako aj faktorov, ktoré na túto oblasť pôsobia. V ďalšej časti je popísaná problematika Európskej únie, predovšetkým jej význam v rámci Európy a význam právnych noriem, ktoré upravujú oblasť sociálneho zabezpečenia na európskej úrovni. Pre zložitosť celej problematiky som samostatnú kapitolu venovala aj aplikácii koordinačných noriem Európskej únie v oblasti Sociálneho zabezpečenia na území Českej republiky. Záver práce je venovaný vybraným oblastiam sociálneho zabezpečenia, v ktorých sa pojednáva jednak úprava danej oblasti v rámci koordinačných nariadení, jednak vnútroštátna úprava danej oblasti

podľa českého právneho poriadku a to, ako na danú oblasť prakticky vplývajú koordinačné nariadenia.

Vedomosti o pojednávanej problematike som získala z českej aj zahraničnej odbornej literatúry, taktiež z odborných článkov z odborných časopisov zaoberajúcich sa príslušnou tematikou, ako aj zo štúdia prameňov práva českého aj práva Európskej únie a judikatúry Európskeho súdneho dvora (Súčasný Súdny dvor Európskej únie). Prínosným zdrojom informácií boli aj príspevky a správy z rozličných oblastí sociálneho zabezpečenia vydávané odborníkmi z inštitúcií Európskej únie.

2. Sociálne zabezpečenie

a. Pojem a obsah

i. Pojem

Nakoľko celá práca sa zaoberá právnou úpravou sociálneho zabezpečenia, či už na úrovni európskej alebo vnútroštátnej, je vhodné na úvod definovať si samotný pojem sociálneho zabezpečenia a práva sociálneho zabezpečenia. Samotné sociálne zabezpečenie je pojem, ktorý nie je presne vymedzený. V užšom slova zmysle sa pod týmto pojmom rozumie zabezpečenie v starobe, pri invalidite a pri strate živiteľa a sociálnu starostlivosť. V širšom poňatí potom aj zabezpečenie v nemoci, pri pracovnom úraze a nemoci z povolania, materstva a rodičovstva, tehotenstva a pri nezamestnanosti. Niektorí autori sociálne zabezpečenie súhrnne označujú ako súbor politických nástrojov, ktoré sú zriadené na to, aby kompenzovali finančné dôsledky týchto situácií alebo udalostí.¹

Právo sociálneho zabezpečenia (PSZ) je potom definované ako súbor právnych noriem, ktorého hlavnou úlohou je predchádzať možným sociálnym rizikám, ďalej odstraňovať nepriaznivé následky sociálnych udalostí a vytvárať priaznivé podmienky pre všestranný rozvoj každého človeka.² V rámci českého právneho poriadku ho zaradujeme medzi odvetvia práva verejného spoločne s právom ústavným, správny, trestným a finančným. Podobne ako aj ostatné odvetvia verejného práva totižto používa pri svojej realizácii verejnoprávne prostriedky regulácie a výkon tohto práva je realizovaný verejnými orgánmi. Samotný pojem PSZ nie je vo všetkých štátoch Európskej únie (EU) používaný rovnako. Zatiaľ čo v štátoch západnej Európy je súhrn týchto právnych noriem označovaný ako social security, securité sociale, seguridad social či Sozialsicherheit, teda sociálna bezpečnosť³, v štátoch východnej Európy (a

¹ Berghman, J., Basic concepts of Social Security. In: D. Pieters, ed.: *Social Security in Europe*. Maklu & Bruylant, 1991

² Veselý, J., Právo sociálního zabezpečení. Praha, Vysoká škola aplikovaného práva, 2009, str. 12

³ Porovnaj napr. Tomeš, I. a kol., Právo sociálního zabezpečení. Praha, Všehrd, 1998, str. 11

hlavne v štátoch bývalého sovietskeho bloku) je stále označovaný ako PSZ. Pôvodný terminologický rozdiel bol nielen v samotnom názvosloví, ale aj v chápaní týchto právnych noriem a ich následnej aplikácií. V súčasnosti sú už rozdiely viac či menej zmazané a hlavne v štátoch EU prevláda snaha o spoločnú koordináciu týchto právnych noriem.

ii. Obsah

Dohovor č. 102 o minimálnych štandardoch sociálneho zabezpečenia z roku 1952 prijatý Medzinárodnou konferenciou práce⁴ prvýkrát vymedzila obsah sociálneho zabezpečenia. Dohovor sa zameril na zaručenie minimálnych štandardov v základných oblastiach sociálneho zabezpečenia, ktoré sa v priebehu ďalších päťdesiatich rokov stali základným obsahom sociálneho zabezpečenia v celom svete a tieto základné štandardy sú poskytované s drobnými obmenami vo všetkých priemyselne rozvinutých aj rozvojových štátoch. V Českej republike sú najzákladnejšie sociálne štandardy poskytované aj v samotnej Listine základných práv a slobôd (LZPS), kde je občanom zaručené právo na prácu, štrajk, kolektívne vyjednávanie, primerané hmotné zabezpečenie v starobe, pri nespôsobilosti na prácu a pri strate živiteľa, v hmotnej núdzi občanom poskytuje právo na pomoc v takom rozsahu, aby boli zabezpečené základné životné podmienky, pomoc od štátu zaručená rodičom starajúcim sa o deti, zvláštna ochrana žien, mladistvých a zdravotne postihnutých. LZPS taktiež zaručuje právo na ochranu zdravia a na základe verejného zdravotného poistenia aj bezplatnú zdravotnú starostlivosť, ktorú ďalej určuje zákon.⁵ Práva sú ešte ďalej špecifikované v samostatných zákonoch. K aplikácií základných štandardov v oblasti sociálneho zabezpečenia dochádza prostredníctvom nástrojov sociálneho zabezpečenia, ktoré môžeme rozdeliť do 4 základných skupín, a to: sociálne poistenie, sociálne zaopatrenie, sociálna pomoc a sociálne služby.

⁴ Publikovaný ako Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 461/1991 Zb. o podpísaní Dohovoru o minimálnej norme sociálneho zabezpečenia.

⁵ Zákon č. 2/1993, Sb., Listina základných práv a slobôd, Hlava IV, Hospodárska, sociálna a kultúrna práva

b. Faktory ovplyvňujúce vývoj sociálneho zabezpečenia

Už od vzniku sociálneho zabezpečenia v stredoveku, kedy bola hlavne poskytovaná žobrácka a sirotská pomoc cirkvou a neskôr mestami, sa sociálne zabezpečenie postupne rozvíjalo, pričom bolo ovplyvňované množstvom rôznych faktorov, ktoré viac či menej upravili podobu sociálneho zabezpečenia tak ako ju poznáme dnes a tieto faktory aj naďalej túto podobu menia. Ide o faktory, ktoré existujú samostatne, ale zároveň sú medzi sebou prepojené a vzájomne sa ovplyvňujú.⁶

i. Ekonomický faktor

Približne od druhej polovice 20. storočia začal vo svete trend zblížovania štátov a prekonávania hraníc, hlavne na úrovni ekonomickej. Liberalizáciou trhu ako aj rozvojom informačných technológií sa štáty stali navzájom prístupnejšie, ale zároveň sa aj oveľa viac musia prispôbovať podmienkam, ktoré diktuje medzinárodný trh.

Je zrejmé, že ekonomická situácia na sociálnom zabezpečení závisí hlavne na stupni ekonomického aj sociálneho vývoja danej spoločnosti. V súčasnosti ale prevláda trend, kedy každý štát bojuje so spravodlivým prerozdeľovaním prostriedkov. V konkurencii ďalších štátov je nútený ponúkať čo najvyššiu flexibilitu trhu práce zároveň s nízkymi nákladmi na jednotku práce a nízkou mierou zdanenia. Nízke príjmy zamestnancov, lukratívne pre investorov, ktorí vytvárajú nové pracovné miesta, a stále sa zvyšujúce náklady na živobytie spoločne s narastajúcou mierou nezamestnanosti, ktorá v dôsledku svetovej ekonomickej krízy siahala vo všetkých štátoch na svoje dlhodobé maxima, ale spôsobujú, že väčšina obyvateľstva sa stáva závislou na pomoci štátu a rastú tak náklady na hospodársky činné obyvateľstvo, ktoré na sociálnej pomoci štátu nie je závislé. Táto skutočnosť ale tvorí začarovaný kruh, pretože táto časť obyvateľstva je následne neúmerne zaťažovaná zvýšenými platbami a odvodmi, pričom ich príjmy sa nezvyšujú, takže aj táto časť obyvateľstva sa nakoniec stáva od štátu závislou. Štáty tak hľadajú novú finančnú rovnováhu v rámci už existujúcich systémov v postupnom presúvaní zodpovednosti zo štátu na podniky, prípadne iné súkromné opatrenia, avšak je

⁶ Porovnaj napr. Kotous, J., Sociální politika v evropských zemích,. Praha, Karolinum, 1995, str. 15

dôležité nájsť správnu rovnováhu medzi zodpovednosťou štátu a súkromného sektoru, pretože v opačnom prípade bude hroziť, že súkromný sektor akúkoľvek spoluprácu v sociálnej oblasti odmietne a štát zostane v tejto zložitej situácii sám.

ii. Demografický faktor

Tento faktor je jedným z najdôležitejších faktorov ovplyvňujúcich sociálne zabezpečenie. Ide o faktor, ktorého predmetom je obyvateľstvo daného štátu, jeho zloženie, rozdelenie do skupín a samotný vplyv na systém sociálneho zabezpečenia. Jedným z hlavných demografických problémov súčasnosti je starnutie populácie. Tento jav sa vyskytuje najmä v rozvinutých priemyselných krajinách, ale stále častejším úkazom je aj v štátoch rozvojových. Staršie vekové skupiny začínajú jednoznačne prevládať nad tými mladšími, čoho následkom je, že skupina obyvateľstva v produktívnom veku klesá úmerne s rastom obyvateľstva v dôchodkovom veku. V súčasnej dobe v Českej republike pripadajú na 1 dôchodcu len 2,19 zárobkovo činných osôb (viď Príloha č. 1). Prognózy však varujú, že už o niekoľko rokov sa táto skutočnosť otočí a teda na 2 dôchodcov bude pripadať len 1 zárobkovo činná osoba, čo ale predstavuje neudržateľnosť súčasného systému sociálneho zabezpečenia, hlavne v systéme sociálneho poistenia a nutnosť vytvoriť systém nový, ktorý by tento demografický trend do seba zahrnul. Aj s ohľadom na tieto skutočnosti je teda treba očakávať výraznejšie zmeny v oblasti poskytovania niektorých dávok sociálneho zabezpečenia.

iii. Politický faktor

Politický faktor je úzko prepojený s demografickým, nakoľko politická orientácia zeme je ovplyvnená sociálnou štruktúrou obyvateľstva. Charakter politických strán a zloženie zákonodarných a následne i výkonných orgánov v krajine vyplýva hlavne z politickej orientácie obyvateľstva štátu, ktoré je do značnej miery ovplyvnené aj ďalšími skutočnosťami ako je náboženstvo, miera chudoby v krajine, národnostné problémy a mnoho iných. V súčasnej dobe, keď sa celý svet snaží pozviechať z doznievajúcej

ekonomickej krízi, vo väčšine štátov obyvateľstvo volí strany, ktoré zaručujú sociálne štandardy pre každého občana v štáte bez rozdielu a naopak každá politická strana, ktorá má záujem o hlasy voličov musí tento bod zahrnúť do svojho programu. Aj napriek tomu, že sociálna politika štátu sa nemôže meniť príliš radikálne, súčasné zloženie zákonodárnych orgánov štátov po celom svete naznačuje, že otázka zlepšovania týchto sociálnych štandardov je pre obyvateľstvo jednou z najdôležitejších. Je ale na vládnucich stranách, aby našli cestu, ako zlepšovať sociálnu situáciu v krajine tak, aby sa čo najviac priblížila potrebám obyvateľov, ale zároveň aby tieto zlepšenia neboli len krátkodobým uspokojením potrieb obyvateľstva na úkor uspokojovania týchto sociálnych potrieb budúcich generácií.

3. Sociálne zabezpečenie v rámci Európskej únie

a. Európska únia – pojem a význam

Reakcia na roztrieštenosť Európy, snaha o postupné vytvorenie európskej politickej veľmoci, snaha o skvalitnenie efektívnosti európskych ekonomík a o vytvorenie veľkého hospodárskeho celku, to všetko boli predpoklady k vzniku Európskej únie tak, ako ju poznáme dnes. Tento proces bol však postupný a nie všetky pokusy viedli k úspechu. Medzi prvé úspešné zoskupenia na území Európy sa v štyridsiatych rokoch zaradili Rada Európy, organizácia založená hlavne na ochranu ľudských práv a na mimoeconomické aktivity. Zatiaľ čo štáty západnej Európy boli združené práve v Rade Európy, štáty východnej Európy boli združené v Rade vzájomnej hospodárskej pomoci. Ani jedna z týchto organizácií ale nenapĺňala predstavy o zjednotenej Európe. Preto sa tvorcovia európskej integrácie rozhodli vykročiť úplne novou cestou, cestou vytvorenia nadštátneho celku, ktorý by stál nad všetkými členskými štátmi. V päťdesiatych rokoch tak vznikli tri európske nadštátne organizácie – Európske spoločenstvo uhlia a ocele (ESUO, 1951), Európske hospodárske spoločenstvo (EHS, 1957) a Európske spoločenstvo pre atómovú energiu (EURATOM, 1957). Pôvodnými členmi týchto organizácií boli Francúzsko, Spolková republika Nemecko, Taliansko, Belgicko, Holandsko a Luxembursko. Spoločenstvo spočiatku fungovalo ako colná únia a spoločný trh, v ktorých boli postupne uplatnené voľný pohyb tovaru, voľný pohyb pracovnej sily, voľný pohyb služieb a voľný pohyb kapitálu a platieb, zásady, ktoré dnes tvoria základnú kostru celej Európskej únie. V priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov bolo EHS rozšírené o ďalšie štáty a konečné číslo sa zastavilo na cifre 12. Nakoľko pôsobnosť EHS prekročila ekonomický rámec, bolo potrebné tieto nové požiadavky zakomponovať do novej právnej úpravy spoločenstva. V roku 1992 bola prijatá Maastrichtská zmluva o Európskej únii, ktorou bola založená Európska únia. Európska únia ale tri Európske spoločenstvá nenahradila úplne. Naopak, tieto inštitúcie fungovali po dlhé obdobie paralelne, pričom pôsobnosť Európskej únie bola stanovená širšie, nakoľko v sebe zahŕňala pôsobnosť Európskych spoločenstiev, teda tzv. prvý pilier EU, ďalej zahraničnú politiku a vonkajšiu bezpečnosť, tzv. druhý pilier

EU a tzv. tretí pilier EU – justíciu.⁷ Od vzniku Európskej únie sa k pôvodným 12 členom pripojilo aj ďalších 15 štátov, medzi nimi v roku 2004 aj Česká republika. Zásadná zmena nastala k 1.12. 2009, kedy do účinnosti vstúpila Lisabonská zmluva.⁸ Práve táto zmluva priniesla zásadné zmeny do celej koncepcie EHS a EU. Jednou z týchto zásadných tzv. horizontálnych zmien je, že EHS definitívne zaniklo a EU ako jej nástupkyňa sa tak stala jediným spoločenstvom združujúcim členské európske štáty za účelom zjednocovania ich spoločných záujmov. Do prijatia Lisabonskej zmluvy EU nemala vlastnú právnu subjektivitu, čo sa však ale zánikom EHS zmenilo, a EU je v súčasnosti nadštátnou organizáciou s vlastnou právnu subjektivitou, čo EU umožňuje vystupovať vlastným menom.

b. Právo Európskej únie

Právom EU sa chápe funkčný súhrn právnych noriem zaisťujúcich inštitucionálnu sústavu Európskych spoločenstiev a fungovania spoločného trhu.⁹ Toto právo leží niekde na pomedzí práva medzinárodného a vnútroštátneho (nazýva sa aj tzv. supranacionálne právo), nakoľko právne normy sú záväzné nielen pre členské štáty, ale aj pre vnútroštátne subjekty týchto štátov.¹⁰ Vo vzťahu k právu členských štátov je založené na zásade aplikačnej prednosti prameňov práva EU a zásade bezprostrednej použiteľnosti a účinku primárnych prameňov práva EU. V priebehu vývoja prešlo toto právo množstvom zmien. Ja by som sa v nasledujúcich riadkoch rada zamerala na posledné významné zmeny, ktoré nastali prijatím Lisabonskej zmluvy.

⁷ Porovnaj napr. Týč, V., Základy práva Európskej únie pro ekonomy, Praha, Linde Praha, a.s., 2004,

⁸ Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007, 2007/C 306/01

⁹ Napr. Rozhodnutie ESD vo veci Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen (26/62), Rozhodnutie ESD vo veci Flaminio Costa v. E.N.E.L. (6/64)

¹⁰ Porovnaj napr. Týč, V., Základy práva Európskej únie pro ekonomy. Praha, Linde Praha, a.s., 2004, str. 57

i. Lisabonská zmluva – zánik trojpilierovej štruktúry

Jednou zo zásadných inštitucionálnych zmien, ktorú so sebou priniesla Lisabonská zmluva, je tzv. „depilarizácia“ Európskej únie. Význam tohto novotvaru spočíva v tom, že Lisabonská zmluva zásadne prebudovala svoju legislatívnu štruktúru, pričom hlavným cieľom bolo predovšetkým interné zjednotenie a zjednodušenie celého systému. V rámci tohto zjednodušenia teda došlo k odbúraní pilierového systému, ktorý bol zavedený Maastrichtskou zmluvou o Európskej únii (MZEU) a ktorý do prijatia Lisabonskej zmluvy existoval. K zrušeniu pilierového systému došlo jednak spojením I. piliera – upravujúceho Európske spoločenstvo, a III. piliera, ktorého obsahom bola justičná spolupráca v trestných veciach, do jedného celku¹¹ a jednak zastrešením agendy pôvodného II. piliera zahŕňajúceho spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku EU entitou s právnou subjektivitou, ktorou sa EU po prijatí Lisabonskej zmluvy stala. Keďže pôvodný III. pilier sa tak stal súčasťou oblasti pôvodného komunitárneho piliera, prebral zároveň aj komunitárny spôsob rozhodovania, normotvorby, aplikácie práva a kontroly a stal sa tak tzv. „regulérnou politikou“ EU. Podľa čl. 4 odst. 2 písm. j) Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEU) sa tak oblasť justičnej spolupráce stala jednou zo zdieľaných právomocí Európskej únie a členských štátov.¹²

ii. Sústava právnych noriem EU

Aj napriek tomu, že pilierový systém v rámci EU zanikol, rozdelenie práva na právo primárne a sekundárne zostalo. Za autorov primárneho práva sa všeobecne považujú členské štáty, pričom toto primárne právo je tvorené medzinárodnými zmluvami. Nové návrhy zmlúv, prípadne ich revízie, môže predkladať vláda ktoréhokoľvek členského štátu alebo Európska komisia a k vstúpeniu takýchto zmlúv či revízií do platnosti je

¹¹ Great Britain Parliament: House of Lords: European Union Committee, The Treaty of Lisbon: an impact assessment, Parliamentary Copyright House of Lords, 2008, str. 110

¹² Lisabonská zmluva vo svojom čl. II. Odst. 2 definuje zdieľané právomoci ako oblasti Zmluvy, zverené v určitej oblasti EU i členským štátom, pričom v tejto oblasti môže vytvárať a prijímať záväzné akty ako EU, tak aj členské štáty. Členské štáty túto právomoc vykonávajú v rozsahu, v akom ju EU nevykonala, prípadne prestala vykonávať. Bižšie tieto zdieľané právomoci upravuje čl. 4 ZFEU

potreba ratifikáciu všetkých členských štátov. Aj preto tieto akty požívajú v rámci práva EU zvláštne postavenie. Ide o súbor pravidiel, na ktorých stojí celá EU. Predovšetkým do primárneho práva zaraďujeme zakladajúce zmluvy so všetkými protokolmi či prehláseniami a novelizáciami týchto zmlúv (napr. Zmluva o Európskej únii, ZFEU atď.) a taktiež aj všetky zmluvy o pristúpení jednotlivých členských štátov. Súčasťou primárneho práva je taktiež Listina základných práv EU.

I keď základný právny rámec EU je zahrnutý v primárnom práve (či už ide napr. o základné ustanovenia voľného pohybu osôb, zákazu diskriminácie, alebo čl. 145 až 150 ZFEU v oblasti zamestnanosti a čl. 151 až 164 ZFEU o sociálnej politike), bližšia právna úprava týkajúca sa konkrétnych právnych oblastí je ďalej upravovaná normami sekundárneho práva. Sekundárne právo typicky zastupuje právne akty prijímané orgánmi, ktoré vznikli na základe primárneho práva, teda orgánmi EU. U týchto noriem aj naďalej platí, že musia byť vydávané vždy v súlade so zakladajúcimi zmluvami a nesmú im odporovať, nakoľko majú nižšiu právnu silu.¹³ Nariadenia a smernice bývajú mnohokrát dopĺňané rozhodnutiami, ktorými sa rozhoduje v konkrétnych prípadoch o jednotlivo určených adresátoch, stanoviskami, ktoré predstavujú nezáväzné vyjadrenia k určitej téme alebo prípadu, či nezáväzné odporúčania, ktoré určujú najvhodnejší spôsob postupu v konkrétnej záležitosti. Spomedzi ďalších spomeniem ešte spoločné akcie v rámci policajnej a justičnej spolupráce členských štátov alebo spoločné postoje, ktoré sú taktiež vydávané v rámci policajnej a justičnej spolupráce ale aj v rámci bezpečnostnej politiky.

iii. Dôležité dokumenty primárneho práva v súvislosti so sociálnym zabezpečením

Európska únia sa nikdy nepokúšala o zjednotenie sociálnych systémov členských krajín. Každá krajina mohla nezávisle reagovať na vlastné sociálne problémy. Z dôvodu konkurencie, ktorá vznikla v rámci jednotného európskeho trhu, čiastočne aj na úkor sociálnych podmienok, považovala únia za nevyhnutné vytvoriť aspoň minimálne sociálne štandardy, ktorých cieľom bolo zabezpečiť vo všetkých krajinách EU najvyššiu

¹³ Porovnaj napr. Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R., Evropské právo. 2. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, 919, str. 233

možnú úroveň ochrany. V nasledujúcej kapitole predkladám stručný súhrn všetkých dôležitých dokumentov Európskej únie, ktoré pomohli tieto minimálne sociálne štandardy vytvoriť.

Zmluva o Európskom hospodárskom spoločenstve (Rím, 1957)

Obe tzv. Rímske zmluvy upravujú problematiku sociálnej politiky skôr rámcovo. Vytvorenie základných štandardov a hlavne zlepšenie sociálnych podmienok občanov členských štátov je jedným z hlavných cieľov, ktorý si Rímske zmluvy stanovili.¹⁴ Konkrétne táto zmluva obsahovala hlavne opatrenia, ktoré zabezpečovali zlepšenie pracovných a životných podmienok pracovníkov, ako aj náznak prvých snáh o zrovnoprávnenie mužov a žien, kedy bolo do zmluvy zahrnuté aj ustanovenie o rovnakom plate pre mužov aj ženy. Nástroje k uplatneniu týchto ustanovení ale boli až do roku 1987 značne obmedzené a tvorili tak skôr akýsi formálny rámec sociálnej ochrany na európskej úrovni.

Jednotný európsky akt (Luxemburg, 1987)

Bol prijatý v roku 1985 a do platnosti vstúpil v roku 1987. Týmto aktom došlo k úprave, rozšíreniu a zásadnému doplneniu Rímskych zmlúv. Jeho cieľom bolo odstrániť aj posledné prekážky obchodu tak, aby do konca roku mohol vzniknúť spoločný trh EHS, pričom odstránil kontrolu osôb a tovaru na vnútorných hraniciach EHS a zároveň v oblasti trhu práce došlo k otvorenosti a liberalizácii. Pôsobnosť EHS bola ďalej rozšírená aj o sociálnu politiku a posilňovanie súdržnosti členských štátov EHS prostredníctvom znižovania rozdielov v hospodárskej vyspelosti v jednotlivých členských štátoch.

Dodatkový protokol k Európskej sociálnej charte (1988)

Tento dodatkový protokol zaručil štyri základné práva, a to: právo na rovnaké príležitosti a rovnaké zaobchádzanie v oblasti zamestnania a povolania, bez diskriminácie založenej na rozdieloch pohlaví, právo pracovníkov na informácie a konzultácie v rámci podniku, právo pracovníkov podieľať sa na určovaní a zlepšovaní pracovných podmienok a pracovného prostredia, právo starších osôb na sociálnu ochranu.

¹⁴ Harris, N.S. Social security law in context. Second edition, New York: Oxford University Press, 2003, p. 234

Charta základných sociálnych práv zamestnancov (1989)

Ide o ďalší dokument v oblasti európskej sociálnej politiky, prijatý ako odporúčanie nezáväzného charakteru, ktorý podpísali všetky štáty okrem Veľkej Británie. Na túto chartu nadviazal tzv. Akčný program, ktorý obsahoval približne 50 opatrení a niektoré boli následne aplikované prostredníctvom novo prijatých smerníc. K inkorporácii zásad tejto Charty do Zmluvy o založení ES ale aj napriek nátlaku zo strany Európskeho parlamentu nedošlo.

Maastrichtská zmluva o Európskej únii a Maastrichtský protokol o sociálnej politike (Maastricht, 1993)

MZEU bola významná nielen z hľadiska vzniku Európskej únie, ale aj z hľadiska sociálneho. Táto zmluva ustanovila podmienky rozhodovania v oblasti sociálnej politiky.

Kvalifikovaná väčšina členských krajín tak stačí pri rozhodovaní v otázkach týkajúcich sa ochrany zdravia pri práci, pracovných podmienok, informovanosti a poradenstva pracovníkom, rovnosti príležitostí pre mužov a ženy v práci a opätovného začlenenia ľudí vyradených z trhu práce. V ostatných oblastiach ako napr. sociálne zabezpečenie pracovníkov, ochrana v prípade prepustenia alebo zamestnávanie ľudí z nečlenských krajín, je potrebné jednomyselné rozhodnutie, tzn. že veto jedného z členských štátov môže zabrániť prijatiu rozhodnutia. Okrem toho zmluva stanovila, že otázky odmeny, práva na združovanie, štrajk a na uplatnenie výluky pracovníkov zostanú v kompetencii členských štátov. Zmluva taktiež stanovila, že komisia musí všetky návrhy v oblasti sociálnej legislatívy prekonzultovať so zamestnávateľmi aj zamestnancami. Spoločne s MZEU bol prijatý aj Protokol o sociálnej politike, ktorý až na 1 štát ratifikovali všetky členské štáty a ktorý zakotvil princípy Charty základných sociálnych práv zamestnancov Európskeho spoločenstva z roku 1989. Tieto dva dokumenty tak boli v prvej polovici 90.rokov 20.storočia novým impulzom pre vývoj sociálnej politiky v rámci EU.

Amsterdamská zmluva (Amsterdam, 1997)¹⁵

Táto zmluva potvrdila Maastrichtský sociálny protokol ako neoddeliteľnú súčasť zmluvy, a to i za účasti Veľkej Británie. Taktiež sa vo svojom oddieli o sociálnych právach venovala hlavne koordinácii sociálnej politiky členských štátov a snažila sa riešiť problematiku migrácie občanov EU. Okrem toho rozšírila Zmluvu o založení ES o článok 6a, ktorý smeruje k odstráneniu diskriminácie podľa rôznych kritérií ako napríklad podľa pohlavia, rasy, náboženstva, veku, atď., taktiež posilnila oblasť zamestnanosti, ochrany životného prostredia a verejného zdravia. Pevne zakotvená tu je už aj dohoda o sociálnej politike (ktorá bola náplňou aj Protokolu o sociálnej politike), čím bola stanovená pôsobnosť v sociálnej oblasti a tým sa táto oblasť stala jednou z komunitárnych politík EU.

Európska sociálna agenda (alebo aj Európsky sociálny program; Nice, 2000)

Európska sociálna agenda bola schválená Európskou radou v roku 2000. Sú v nej definované priority všetkých oblastí sociálnej politiky pre nasledujúcich päť rokov prostredníctvom šiestich strategických bodov. Agenda predstavuje dôležitý krok k posilneniu a modernizácii európskeho sociálneho modelu, predovšetkým posilnenie kvality práce spolu so zlepšovaním sociálnej politiky a kvality priemyselných vzťahov.

Lisabonská zmluva (Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, 2007, Lisabon)

Je posledným a veľmi zásadným dokumentom Európskej únie, preto sa tomuto dokumentu budem v nasledujúcich riadkoch zaoberať podrobnejšie.

Aj napriek tomu, že samotný text zmluvy predpokladal ukončenie ratifikácií do konca roku 2008 a jej účinnosť od januára 2009, nakoniec, sa účinnosť zmluvy posunula o necelý rok, teda až na 31.12.2009. Zásadný rozdiel od Zmluvy o Ústave pre Európu je, že táto zmluva nie je novým dokumentom, ktorý by nahradil pôvodné primárne právo. Hlavným cieľom Lisabonskej zmluvy je novelizácia týchto pôvodných zmlúv a ich prispôbenie súčasným potrebám EU s 27 členmi. Neustále rozrastanie sa Európskej únie o nových členov ako aj ďalšie faktory (ekonomická globalizácia, bezpečnostné hrozby atď.) vytvorili potrebu upraviť fungovanie EU tak, aby bola

¹⁵ Amsterodamská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii, Smlouvy o založení evropských společenství a některé související akty ze dne 17.júna 1997

posilnená schopnosť konať predovšetkým v prospech občanov EU a aby aj menšie štáty EU mohli efektívne uplatňovať hospodársku integráciu ako aj spoločnú zahraničnú či bezpečnostnú spoluprácu. Medzi oblasti, do ktorých Lisabonská zmluva zasahuje zásadnejším spôsobom, patria predovšetkým modernizácia celej inštitúcie EU, viac otvorenosti EU voči jej občanom, rýchlejšie a efektívnejšie rozhodovanie, hospodárska politika (zameranie predovšetkým na vytvorenie menovej únie), presadzovanie hodnôt EU vo svete a s ňou spojené presné stanovenie EU v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky, boj proti medzinárodnej cezhraničnej trestnej činnosti a v neposlednej rade aj ochrana základných ľudských práv reprezentovaných Chartou základných práv EU a posilnenie sociálnych cieľov EU.¹⁶

Jednou z najzásadnejších zmien, ktoré Lisabonská zmluva priniesla je, že Zmluva o založení Európskeho spoločenstva bola premenovaná na Zmluvu o fungovaní Európskej únie.¹⁷ Európska únia sa tak stala samostatným a jediným subjektom medzinárodného práva, ktorý v plnom rozsahu nahradil pôvodné Európske spoločenstvo s vlastnou právnou subjektivitou. Ďalšou významnou zmenou, ktorú priniesla Lisabonská zmluva je zrušenie troch pilierov EU, nakoľko pôvodný druhý pilier bol začlenený do Zmluvy o Európskej únii a tretí pilier sa začlenil do Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Zásadným je aj zavedenie triedenia právomocí na tri kategórie – výlučné právomoci Európskej únie, výlučné právomoci členských štátov a spoločné právomoci Európskej únie a členských štátov, čím odstránila nejasnosti vo vymedzení právomocí Európskeho spoločenstva a členských štátov.

V oblasti sociálnej politiky sa nová zmluva snaží hlavne o zvýšenie sociálnej starostlivosti, rozvíjanie sociálnych výdobytkov, a to všetko pri rešpektovaní národných osobitostí každého štátu. V oblasti sociálnej politiky Lisabonská zmluva síce neposkytuje žiadne nové kompetencie, významne ale konsoliduje tie, ktoré už existujú a otvára tak nové možnosti. Ústrednými cieľmi, ktoré Lisabonská zmluva vytyčuje v oblasti sociálnej politiky je vytvorenie konkurencieschopné sociálne orientované

¹⁶ Úřad vlády České republiky, Odbor informování o evropských záležitostech, Když se řekne Lisabonská smlouva...Perspektiva fungování Evropské unie podle nového smluvního rámce. Úřad vlády České republiky, 2008, str. 13-14 dostupné online na: www.euroskop.cz/.../4050-kdyz-se-rekne-lisabonska-smlouva.pdf

¹⁷ EU. Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie. In *Úřední věstník EU*. 2008, C 115/47

trhové hospodárstvo, plnú zamestnanosť a sociálny pokrok, to všetko prostredníctvom koordinácie ekonomických politík a politík zamestnanosti členských štátov spojených s koordináciou sociálnych politík členských štátov. Základom tvorby všetkých politík by malo byť zohľadňovanie sociálnych záležitostí, predovšetkým podporu zamestnanosti, primeranú sociálnu ochranu, boj proti sociálnemu vylúčeniu a iné. Sociálnej otázky (obsiahnuté hlavne v oddiely nazvanom Solidarita) sa určite dotýka aj Charta základných práv EU, ktorá bola začlenená do Lisabonskej zmluvy a stala sa tak záväzným dokumentom EU. Táto Charta v zásade predstavuje súhrn základných ľudských práv človeka ako aj tzv. tretiu generáciu ľudských práv, ktoré sú medzinárodne uznávané už niekoľko desiatok rokov. Vzhľadom k tomu, že Poľsko, Veľká Británia a nakoniec aj Česká republika získali od EU výnimku, a to na základe Protokolu o uplatnení Charty základných práv EU, Charta základných práv EU sa na občanov týchto štátov bude vzťahovať len v takom rozsahu, v akom neprekračujú vnútroštátne štandardy ochrany ľudských práv.

iv. Sekundárne právo EU uplatňované v rámci sociálneho zabezpečenia

Keď v päťdesiatych rokoch vzniklo EHS, jeho tvorcovia nepovažovali oblasť sociálneho práva za tak dôležitú, aby bola upravená komunitárnym právom. Dôvodom bolo hlavne to, že zlepšenie podmienok v sociálnom práve pôjde ruka v ruku s integráciou oblastí, ktoré komunitárnym právom upravené budú, teda predovšetkým s integráciou ekonomickou a hospodárskou. Ďalší dôvod prečo táto oblasť práva upravovaná nebola je, že právo sociálneho zabezpečenia a samotná sociálna politika sú príliš naviazané na národné zákonodarstvo, čo je dodnes spôsobené hlavne rozdielnym kultúrnym, politickým i sociálnym vývojom danej krajiny. Frans Peggins vo svojej knihe túto skutočnosť označuje ako zvláštny fenomén typický pre všetky štáty, založený na princípe teritoriality, pričom tento princíp nie je chápaný ako princíp právny, ale ako výraz toho, že každý národný sociálny systém je aplikovaný len na skutočnosti, ktoré sa

stanú v danom štáte.¹⁸ Postupom času ale úprava sociálneho práva začala chýbať predovšetkým pri uplatňovaní zásady voľného pohybu osôb, nakoľko tieto osoby sa ľahko mohli stať cieľom diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, prípadne mohli nastať problémy pri uplatňovaní sociálnych práv v štáte, ktorého síce osoba bola občanom, ale prácu vykonávala v inom členskom štáte. Vytvorenie jednotného európskeho práva sociálneho zabezpečenia pre celú EU a následná harmonizácia týchto právnych aktov do národných právnych poriadkov ale bola predovšetkým z dôvodu silnej naviazanosti sociálnej politiky na národné zákonodarstva nemysliteľná a pravdepodobne by vo väčšine členských štátov spôsobila kolaps sociálneho systému. Európske právo preto nepožadovalo zjednotenie a zladenie právnej úpravy sociálneho zabezpečenia členských štátov, naopak, dodnes presadzuje snahu spolupráce štátov v tejto oblasti, a to formou konvergencie, teda zblížovania systémov a ich koordinácie, prispôsobovania sa potrebám EU hlavne z dôvodu zaistenia slobodného pohybu v rámci celého Spoločenstva. Prostriedkom tejto koordinácie sú na jednej strane minimálne sociálne štandardy, na ktoré má nárok každý občan EU. Sú zahrnuté v primárnom práve EU. Na druhej strane sú to normy práva sekundárneho.

Najvýznamnejším prostriedkom sekundárneho využíváním v oblasti koordinácie sociálneho zabezpečenia je nariadenie. Ide o všeobecne záväzný právny predpis, ktorý je záväzný pre všetky členské štáty a všetky orgány štátu vrátane súdov sú povinné ich aplikovať. Pre oblasť sociálneho zabezpečenia je táto právna norma najvhodnejšou formou úpravy, nakoľko úprava prostredníctvom harmonizácie tejto oblasti by z dôvodu rozdielnych systémov sociálneho zabezpečenia ako aj samotných sociálnych a demografických rozdielov členských štátov by bola neefektívna. Od 1.5.2010 upravujú oblasť koordinácie sociálneho zabezpečenia nariadenia č. 833/2004 z 29.4.2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia spoločne s vykonávacím nariadením č. 987/2009¹⁹. Tie nahradili predošlé nariadenia, ktoré túto oblasť

¹⁸ F. Pennings; .Introduction to European social security law;Third edition, Kluwer Law International, 2001; str. 4

¹⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 833/2004 z dňa 29. Apríla 2004, o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia; Nariadenie (ES) č. 833/2004 a Nariadenie č. 987/2009 z 16. Septembra 2009, ktorým sa stanovuje postup vykonávania nariadenia (ES) č. 833/2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia; Nariadenie (ES) č. 987/2009

upravovali desiatky rokov. O koordinačných nariadeniach však budú pojednávať samostatné kapitoly, preto sa im teraz nebudem podrobnejšie venovať.

Okrem nariadení, je oblasť koordinácie sociálneho zabezpečenia upravená aj ďalším sekundárnym právnym predpisom – smernicami. Smernice sú najčastejšími právnymi normami sekundárneho práva, pričom sú záväzné pre každý členský štát, ktorému sú vzhľadom na určitý výsledok, ktorý majú dosiahnuť, určené. S vyššie zmieneným nariadením č. 833/2004 súvisí práve smernica 2004/38/ES z 29.4.2004 o práve občanov Európskej únie a ich rodinných príslušníkov voľne sa pohybovať a pobývať na území členských štátov,²⁰ ktorá je na rozdiel od nariadenia platná už od roku 2006. Významné postavenie tejto smernice je v tom, že nahradila všetky predošlé smernice (bolo ich deväť), ktoré boli v tejto oblasti prijaté. Už samotný názov smernice hovorí, že ňou je kodifikované právo všetkých občanov EU a ich rodinných príslušníkov pohybovať sa a pobývať v rámci štátov EU. Cieľom smernice bolo zjednodušiť a posilniť právo slobodného pohybu a pobytu na území členských štátov. Smernica jednak vymedzuje pojem občana EU a rodinného príslušníka, ale hlavne novinkou, ktorú zaviedla, je právo všetkých občanov EU na trvalý pobyt, ktoré je práve prejavom občianstva EU, čím zrovnoprávnila rodinných príslušníkov migrujúcich občanov EU s ostatnými občanmi. Samotné transponovanie smernice do vnútroštátneho práva bolo síce podľa dôvodovej správy Komisie Európskemu parlamentu²¹ sklamaním, pretože ani jedno rozhodujúce ustanovenie smernice nebolo účinne a správne aplikované všetkými štátmi avšak dostatočné na to, aby nebolo potrebné prijímať ďalšie úpravy. Čo sa týka vzťahu tejto smernice ku koordinačným nariadeniam, smernica má charakter všeobecnej normy, ktorá sa použije vždy, keď nie je možné na daný prípad aplikovať nariadenia. V súvislosti s koordinačnými nariadeniami je potom úzko prepojená predovšetkým čl. 24, ktorý hovorí, že občania jedného členského štátu, ktorý legálne pobývajú v inom členskom štáte, majú po dobu tohto pobytu prístup ku všetkým sociálnym dávkam, a to aj tým, na ktoré sa nevzťahujú koordinačné nariadenia.²²

²⁰ Nariadenie (ES) č. 833/2004, str. 77-123

²¹ Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade o uplatňovaní Smernice 2004/38/ES o práve občanov Únie a ich rodinných príslušníkov voľne sa pohybovať a zdržiavať sa v rámci územia členských štátov z dňa 21. Januára 2009, str. 2

²² Porovnaj napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I. Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 35

Konkrétne otázky v oblasti koordinácie sociálneho zabezpečenia ďalej upravujú aj rozhodnutia, ktoré sú vydávané orgánmi EÚ. Tieto rozhodnutia sa teda týkajú napr. oblasti elektronickej komunikácie medzi príslušnými inštitúciami (rozhodnutie č. E1 z 12.6.2009), otázky vydávania európskeho zdravotného preukazu (rozhodnutie č. S1 z 12.6.2009), prípadne ide o rozhodnutia, ktorými sú vyložené jednotlivé ustanovenia nariadení. Zo všetkých by som taktiež spomenula napr. Rozhodnutie správnej komisie pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia č. H4 z 22.12.2009 o zložení a pracovných metódach účtovnej komisie pri Správnej komisii pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia (Správna komisia).²³ Toto rozhodnutie dopĺňa čl. 72 a 74 nariadenia č. 833/2004 a ustanovuje, že Účtovná komisia, ktorá bola čl. 74 vytvorená sa pridružuje ku Správnej komisii a ďalej konkretizuje jej činnosť. Ďalej by som spomenula aj rozhodnutie č.

V tejto oblasti sú vydávané aj odporúčania, ktoré členským štátom odporúčajú postup v konkrétnych záležitostiach v oblasti sociálneho zabezpečenia. Opäť by som zo všetkých spomenula napr. odporúčania, ktoré sú spojené s nariadeniami č. 833/2004 a č. 987/2009. Je to napríklad odporúčanie č. U2 z 12.6.2009 o použití čl. 64 odst. 1 písm. a) nariadenia č. 833/2004 na nezamestnané osoby, ktoré sprevádzajú svojich manželov alebo manželky, partnerov alebo partnerky, ktorí vykonávajú zárobkovú činnosť v inom členskom štáte než v príslušnom štáte,²⁴ prípadne doporučenie č. U1 z 12.6.2009 o právnych predpisoch použiteľných na nezamestnané osoby, ktoré na čiastočný úväzok vykonávajú zárobkovú činnosť v inom členskom štáte než v štáte bydliska²⁵, kde Správna komisia odporúča za akých podmienok majú byť s týmito osobami uzatvorené dohody podľa čl. 16 odst. 1 nariadenia č. 833/2004.

²³ Rozhodnutie Správnej komisie pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia č. H4, z dňa 22.12.2009, (2010/C 107/03)

²⁴ Odporúčanie Správnej komisie pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia č. U2 z 12.6.2009

²⁵ Odporúčanie Správnej komisie pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia č. U1 z 12.6.2009

v. Sudcovské právo

Významnú súčasť práva EU ovplyvňujúci všetky oblasti práva tvorí aj sudcovské právo, ktoré síce právo nenachádza, ale aplikuje písané aj nepísané právne normy na konkrétne prípady, hovoríme teda o tzv. dotváraní práva. Aj keď nie sú rozhodnutia Európskeho súdneho dvora²⁶ (ESD) záväzné tak, ako je v tom v anglosaskom systéme, judikatúra ESD požíva vysoký stupeň autority a sudy z tejto judikatúry spravidla pri rozhodovaní vychádzajú. Množstvo rozhodnutí ESD sa stalo aj odrazovým mostíkom pre úpravu starších právnych noriem alebo vydanie úplne nových predpisov, vzhľadom k tomu, že judikatúra najvernejšie odráža súčasné požiadavky na efektívnu a aktuálnu potrebu právnej úpravy danej oblasti. ESD sa teda nevyhol ani rozhodovaniu v oblasti koordinácie sociálneho zabezpečenia. V posledných desaťročiach bolo vydaných množstvo rozsudkov týkajúcich sa tejto tematiky, ktoré sa svojim výkladom snažili zachytiť súčasný vývoj ako aj vyložiť už existujúce právne normy. Rozsudky vydané v tejto oblasti sú naozaj početné a rôznorodé a nie je možné uviesť každý z nich. Za všetky by som ale rada spomenula niektoré rozhodnutia, ktoré sú predovšetkým spojené s hlavnými princípmi koordinácie a ich praktickej aplikácie. Vo veľkej miere sa ESD venoval problematike diskriminácie, či už vo všeobecnej rovine, tak v rovine diskriminácie migrujúcich pracovníkov. V rozhodnutí *Caise régionale d'assurance maladie de Lille vs. Diamante Palermo, née Toia*²⁷ ESD rozšíri pôvodnú definíciu rovného zaobchádzania o zaobchádzanie zakazujúce nielen priamu diskrimináciu, ale aj nepriamu (napr. pri poskytovaní dávky žene s deťmi tak, že táto dávka bude poskytnutá len v prípade, že majú deti ženy taktiež rovnaké štátne občianstvo ako žena). K podobnému názoru došiel o niekoľko rokov neskôr ESD aj v rozhodnutí *Allué and Coonan C-33/88*). Aj vďaka rozhodnutiam ESD v oblasti zákazu diskriminácie normotvorci s cieľom zlepšiť túto oblasť, do nového nariadenia č. 833/2004 zahrnuli princíp rovnakého posudzovania udalostí a skutočností, teda nový princíp asimilácie faktov.

²⁶ Na základe čl.13 Zmluvy o Európskej únii bol ESD premenovaný na Súdny dvor Európskej únie, avšak pre potreby tejto práce bude aj naďalej označovaný ako ESD

²⁷ Rozsudok ESD z 12.7.1979 vo veci *Caise régionale d'assurance maladie de Lille vs. Diamante Palermo, née Toia*, C-237/78

Ďalšou dôležitou oblasťou, ktorej sa ESD vo svojej rozhodovacej činnosti zaoberal je princíp použitia jedného právneho poriadku. Tzv. výlučný efekt, ktorý je jedným z dôsledkov princípu *lex loci laboris* a ktorý v prípade konfliktu slúži ako meradlo proporcionality bol vyjadrený v prípade *Ten Holder*.²⁸ V súlade s týmto efektom teda každá osoba podlieha len jednému právnenému poriadku. V praxi to znamená, že v prípade, že pracovník, ktorý prestane vykonávať zárobkovú činnosť na území jedného členského štátu a nešiel pracovať na územie iného členského štátu, aj naďalej podlieha predpisom členského štátu posledného zamestnania.²⁹ ESD sa taktiež venoval aj definovaniu niektorých základných pojmov, ktoré s oblasťou koordinácie úzko súvisia. Takýmto kľúčovým pojmom je napr. pojem pracovník, ktorý ESD definoval v rozsudku *Lawrie - Blum*³⁰ ako každú osobu, ktorá skutočne a vážne vykonáva určitú zárobkovú činnosť v závislom vzťahu, ktorá nie je malého rozsahu, tak aby bola vnímaná ako okrajová alebo doplnková. Do tejto definície sa tak dostali nielen pracovne právne vzťahy, ale aj rôzne obdobné vzťahy (napr. podľa rozsudku *Le Manoir (C-27/91)* aj výkon práce učňov). Za pracovníka sa ďalej považuje aj osoba, ktorá na území iného štátu vážne hľadá zamestnanie, aj keď v tomto štáte predtým nepracovala (viď rozsudok *Antonissen C-292/89*), pričom ale táto osoba nemôže žiadať o dávky s poukazom na čl. 7 nariadenia č. 1612/67 (viď *Collins C-138/02*) ESD uviedol, že štáty príslušník jedného členského štátu hľadajúci prácu v druhom je nepriamo diskriminovaný v prípade, že domáce právo vyžaduje pre udelenie dávok predchádzajúci pobyt na svojom území, avšak táto nepriama diskriminácia môže byť odôvodnená snahou členského štátu obmedziť, tzv. „dávkovú turistiku“. To, že rovnaké výhody ako pracovníci majú aj rodinní príslušníci pracovníkov bolo potvrdené napr. v rozsudku vo veci *Deak*, kedy bola maďarskému štátnemu príslušníkovi finančne závislému na svojej matke pracujúcej v Belgicku s talianskou štátnou príslušnosťou priznaná zvláštna dávka v nezamestnanosti.³¹ Typicky sa v judikatúre ESD rozhoduje aj o tom, či spadá určitá dávka do rozsahu koordinačného nariadenia a či príslušný členský štát svojím postupom

²⁸ Rozsudok ESD z 12.6. 1986 vo veci *Ten Holder* (3-302/84)

²⁹ Porovnaj napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I. *Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU*. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 54

³⁰ Rozhodnutie ESD z dňa 3.7.1986 vo veci *Lawrie – Blum* (C-66/85)

³¹ Rozsudek ESD vo veci *Deak* (C-261/83)

nariadenia neporušil. Napr. v rozsudku vo veci Humer³² ESD riešil prípad, kedy Rakúsko nepriznalo dávku zo systému sociálneho zabezpečenia jednému z rodičov žiadajúcim o túto dávku, pretože druhý rodič a dieťa mali pobyt v inom členskom štáte, konkrétne vo Francúzsku. Súd tento rakúsky zákon posúdil ako nezlučiteľný a v rozpore s čl. 73 a 74 vtedy účinného nariadenia 1408/71, ktoré pri rodinných dávkach prikazovalo hľadiť na rodinných príslušníkov s trvalým pobytom v inom členskom štáte rovnako, ako keby bývali v tomto členskom štáte.

Najnovšie koordinačné nariadenia č. 833/2004 a 987/2009, aj keď v menšej miere ako sa očakávalo, zakomponovali niektoré princípy či aktuálne trendy do svojho obsahu. Či boli dostačujúce a či sa tým zníži počet rozhodnutí vydaných v tejto oblasti, ukáže až dlhšia prax.

vi. Koordinácia sociálneho zabezpečenia nariadeniami Európskej únie

Nakoľko pokusy o harmonizáciu sociálneho zabezpečenia na úrovni EU zlyhali a bilaterálne zmluvy pri narastajúcom počte členských štátov prestali byť efektívne, orgány EU zvolili pri úprave tejto oblasti cestu koordinácie. Táto koordinácia je zo strany EU zaručovaná predovšetkým nariadeniami, ako záväznými právnymi aktmi práva EU. Hlavným významom nariadení ES je, že sa obmedzujú iba na koordináciu existujúcich národných sociálnych systémov bez toho, že by hlbšie zasahovali do ich podstaty.³³

Tými prvými v danej oblasti boli nariadenie č. 3 o sociálnom zabezpečení migrujúcich pracovníkov a č. 4, ktorým sa vykonávalo nariadenie č. 3, účinné od roku 1959. Ďalej to bolo nariadenie č. 15/1961 z 16. 8. 1961 o prvých krokoch k dosiahnutiu slobody pohybu pracovníkov v rámci Spoločenstva, a nariadenie Rady č. 38/64 o slobode pohybu pre pracovníkov v rámci Spoločenstva.³⁴ Sloboda voľného pohybu pracovníkov

³² Rozsudok ESD vo veci Humer (C-255/1999)

³³ Ministerstvo práce a sociálnych vecí, Sociální zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009, str. 7

³⁴ nariadenie Rady č. 38/64 o slobode pohybu pre pracovníkov v rámci Spoločenstva; OJ L 62, 17.4. 1964, s. 965 – 980

v rámci EU bola ďalej zaručená prijatím nariadenia Rady č. 1612/68.³⁵ Toto nariadenie v súlade s čl 39 SHS upravilo tri zásadné oblasti, a to spôsobilosť pracovníkov vykonávať zamestnanie v iných členských štátoch za rovnakých podmienok ako občania týchto štátov, rovné zachádzanie v zamestnaní a ochranu práv detí.³⁶

Najvýznamnejším nariadením v oblasti koordinácie sociálneho zabezpečenia bolo až do mája 2010 nariadenie Rady č. 1408/71 o uplatňovaní systémov sociálneho zabezpečenia na zamestnané osoby, samostatne zárobkovo činné osoby a členov ich rodín pohybujúcich sa v rámci spoločenstva, v znení neskorších predpisov³⁷, a jeho vykonávacieho predpisu Nariadenie rady (EHS) č. 574/72 ustanovujúce postup vykonávania nariadenia rady (EHS) č. 1408/71 v znení neskorších predpisov³⁸. Týmito nariadeniami začala v rámci Európskej únie nová kapitola sociálneho zabezpečenia, ktorá umožnila priamu aplikovateľnosť koordinačných noriem na právne poriadky členských štátov. Týkala sa jednak zamestnancov a samostatne zárobkovo činných osôb, ktorí sú občanmi EU, jednak občanov bez štátnej príslušnosti, prípadne utečencov, ak pobývajú v členskom štáte a taktiež ich rodinných príslušníkov a pozostalých.³⁹ Ďalej sa nariadenie aplikuje na študentov, štátnych zamestnancov ako aj osoby zúčastňujúce sa odborných školení.⁴⁰ Jeho význam v oblasti sociálneho zabezpečenia je zrejmý aj zo skutočnosti, že toto nariadenie bolo účinné niekoľko desiatok rokov. Práve toto nariadenie prinieslo do systému koordinácie sociálneho zabezpečenia štyri vyššie zmienené základné princípy koordinácie.

Aj napriek tomu, že nariadenie č. 1408/71 vytvorilo pomerne stabilný systém v oblasti koordinácie sociálneho zabezpečenia, nebolo možné, aby pri svojom vzniku predpokladal nové podmienky a potreby, ktoré sa vyvinú v budúcnosti v spojení s voľným pohybom osôb. Postupne tak narastala nutnosť novej úpravy celej oblasti

³⁵ nariadenia Rady č. 1612/68 o voľnom pohybe zamestnancov v rámci Spoločenstva; OJ L 295, 7.12.1968, s. 2-12

³⁶ Berry, E., Hargreaves, S., European Union Law. Oxford university Press, 2004, p. 207

³⁷ Nariadenie Rady (EHS) č. 1408/71 o uplatňovaní systémov sociálneho zabezpečenia na zamestnané osoby, samostatne zárobkovo činné osoby a členov ich rodín pohybujúcich sa v rámci spoločenstva, v znení neskorších predpisov; OJ L 149, 5.7. 1971, s. 2-50

³⁸ Nariadenie rady (EHS) č. 574/72 ustanovujúce postup vykonávania nariadenia rady (EHS) č. 1408/71 v znení neskorších predpisov; OJ L 074, 27.3. 1972, s. 83-60

³⁹ Čl. 17 (ex8) EC (Nar. 1408/71 Art. 1)

⁴⁰ OJ L 149, 5.7.1971, Art. 2

sociálneho zabezpečenia. Táto nutnosť nevychádzala len z potreby upraviť novovzniknuté pomery, ale aj z potreby zjednodušiť úpravu celej problematiky, ktorej neprehľadnosť narastala aj s veľkým množstvom judikátov Európskeho súdneho dvora.⁴¹ Vznik novej právnej úpravy však nebol rýchly. Európska komisia už v roku 1998 deklarovala svoj zámer upraviť oblasť koordinácie sociálneho zabezpečenia novým nariadením, avšak samotné nariadenie bolo prijaté až po niekoľkých rokoch vyjednávani, v roku 2004, pričom do účinnosti vstúpilo len nedávno. Problematika koordinácie sociálneho zabezpečenia je teda od mája 2010 upravená novým nariadením, nariadením Rady č. 883/2004, o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia spoločne s vykonávacím nariadením č. 987/2009. Podľa dôvodovej správy nariadenia č. 883/2004, toto nariadenie zjednodušuje a modernizuje predošlé právne predpisy ako aj správne postupy pre verejné orgány, pričom pozitívny dopad predpokladá hlavne „v zlepšení administratívnych postupov pre všetkých užívateľov nariadenia, vrátane vnútroštátnych orgánov sociálneho zabezpečenia, zamestnávateľov, a hlavne malých a stredných podnikov a jednotlivých občanov.“⁴² Zmyslom nariadenia aj naďalej zostáva snaha zaistiť, aby migrujúci pracovníci nestratili svoje nároky na sociálne dávky z dôvodu práce v inom ako domovskom členskom štáte alebo z dôvodu, že v žiadnom členskom štáte nesplnili potrebnú dobu poistenia stanovenú predpismi konkrétneho členského štátu. Úprava sociálneho zabezpečenia teda aj po účinnosti nového nariadenia zostáva založená na 4 koordinačných princípoch. Veľký dôraz je kladený aj na užšiu spoluprácu a komunikáciu medzi členskými štátmi. Malo by dôjsť predovšetkým k zlepšeniu elektronickej komunikácie medzi príslušnými orgánmi a úradmi v rôznych členských štátoch a tým k zefektívneniu vybavovania žiadostí o sociálne nároky. Je dnes ešte príliš skoro konštatovať, či nové nariadenia skutočne naplnili všetky proklamované zmeny a predovšetkým snahu o zjednodušenie celej úpravy, niektoré zmeny sú však zrejmé už zo samotného obsahu nariadení. Zatiaľ čo sa ale predošlé koordinačné nariadenie aplikovalo aj na ďalšie európske štáty, ktoré síce nepatria do EU, ale sú členmi Európskeho hospodárskeho priestoru, teda Švajčiarsko, Nórsko,

⁴¹ Porov. napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I. Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 25

⁴² Dôvodová správa návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 833/2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia a ktorým sa stanovuje obsah prílohy IX (online) dostupné na: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/cs/06/st05/st05672.cs06.pdf>

Island a Lichtenštajnsko, nové nariadenie sa zatiaľ z dôvodu zložitosti jednaní vzťahuje len na štáty EÚ, teda na príslušníkov ostatných štátov sa aplikuje nariadenie pôvodné. Dá sa ale predpokladať, že s určitým oneskorením vstúpia do platnosti vo všetkých štátoch Európskeho hospodárskeho priestoru.⁴³

Na rozdiel od predošlého nariadenia, to nové rozšírilo osobný rozsah nariadenia fakticky na všetky osoby, vrátane tých neaktívnych, pričom za neaktívne osoby sa považujú aj osoby, ktoré nespádajú do pôvodne vymedzených kategórií a nie sú ani rodinnými príslušníkmi či pozostalými.⁴⁴ Rovnaká situácia je aj s občanmi tretích štátov, pretože nariadenie č. 859/03 rozširuje na občanov tretích štátov pôsobnosť nariadenia č. 1408/71. Aj napriek tomu, že nariadenie prestalo byť od 1.5.2010 účinné, je nutné ho stále aplikovať na príslušníkov tretích zemí, a to až do doby, než bude prijaté nové nariadenie, ktoré rozšíri pôsobnosť nariadenia č. 883/04 aj na príslušníkov tretích štátov.⁴⁵

Najvýraznejšie zmeny oproti predošlej právnej úprave sú zjavné hlavne v úprave princípu aplikácie jedného právneho poriadku. Jedným zo základných kritérií určenia príslušnosti k právnemu poriadku je výkon podstatnej časti zárobkovej činnosti v štáte, kde má pracovník bydlisko,⁴⁶ pričom nariadenie č. 987/2009 potom detailne stanovuje kritéria pre určenie štátu, v ktorom je vykonávaná podstatná zárobková činnosť ako aj kritéria pre určenie bydliska. V praxi to znamená, že v prípade, že osoba vykonáva zamestnanie v jednom členskom štáte a samostatnú zárobkovú činnosť v druhom, tak na osobu aplikujeme predpisy štátu, v ktorom vykonáva zamestnanie. V prípade výkonu viacerých zamestnaní alebo samostatných zárobkových činností vo viacerých členských štátoch, bude táto osoba podliehať predpisom štátu, kde vykonáva tzv. podstatnú časť činnosti na tomto území, pričom za podstatnú časť činnosti sa rozumie aspoň 25% doby strávenej zárobkovou činnosťou a/lebo 25% celkového zárobku a u osôb samostatne

⁴³ Ministerstvo práce a sociálnych vecí, Sociální zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009, str. 14

⁴⁴ Nariadenie č. 833/2004, čl. 2

⁴⁵ Ministerstvo práce a sociálnych vecí, Sociální zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009, str. 16

⁴⁶ čl. 11 Nariadenia (ES) č. 833/2004

zárobkovo činných navyše obrat a/alebo počet poskytnutých služieb.⁴⁷ Pravidlo 25% sa ale neuplatňuje v každom prípade. Konkrétne sa neuplatňuje v prípadoch, kedy zamestnanec vykonáva činnosť v dvoch alebo viacerých členských štátoch menom zamestnávateľa so sídlom mimo EU. V takomto prípade bude osoba spadať pod systém sociálneho zabezpečenia štátu, v ktorom má osoba svoje bydlisko, a to aj v prípade, že by v tomto štáte fakticky podstatnú činnosť nevykonávala. V súčasnej úprave taktiež nie je špeciálne upravené určenie príslušnosti osôb vykonávajúcich pracovnú činnosť v obore medzinárodnej prepravy. Zmena ďalej nastala aj u štátnych úradníkov, ktorí sa primárne riadia predpismi štátu, ktorému podlieha zamestnávajúci správny orgán, ale zamestnanci si môžu fakultatívne zvoliť aj príslušnosť k právnym predpisom štátu, ktorého sú štátnymi príslušníkmi alebo podľa predpisov štátu, ktoré sa naňho vzťahovali naposledy.

Nariadenie ďalej dáva možnosť dvom alebo viacerým štátom dohodnúť si výnimky z aplikácie právnych noriem podľa nariadenia v prípade, že ide o záujmy určitých osôb. V Hlave III nariadenia je potom obsiahnutá konkrétna úprava pre jednotlivé odvetvia sociálneho zabezpečenia.

Čo sa týka prechodu z predošlej úpravy na úpravu nového koordinačného nariadenia platí, že ak by podľa koordinačného nariadenia malo dôjsť k určeniu príslušnosti k inému členskému štátu v oblasti sociálneho zabezpečenia než ako tomu bolo doteraz, postupuje sa podľa predošlých pravidiel, a to do tej doby, než dôjde k zmene okolností rozhodných pre určenie príslušnosti, maximálne však po dobu 10 rokov. V rámci týchto 10 rokov má príslušná osoba právo požiadať o zmenu príslušnosti podľa nových pravidiel.

vii. Zásady koordinácie sociálneho zabezpečenia v Európskej únii

Ako som sa už zmienila aj v predošlých častiach, základné slobody, na ktorých stojí EU sú sloboda voľného pohybu tovaru, služieb, osôb a kapitálu. Oblasť sociálneho zabezpečenia potom zasahuje predovšetkým do slobody voľného pohybu osôb. Už od

⁴⁷ Porov. napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I. Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 81

vzniku voľného pohybu osôb v päťdesiatych rokoch, vyvstala potreba urobiť určité opatrenia, ktoré by voľným pohybom osôb nielen umožňovali ekonomický rast členských štátov, ale ktoré by zároveň zaručili rovné zachádzanie migrujúcich zamestnancov v oblasti sociálneho zabezpečenia.⁴⁸ Išlo predovšetkým o mobilitu pracovníkov, ktorá by mohla byť narušená v prípade, že by odlišné systémy sociálneho zabezpečenia každého členského štátu vyžadovali odlišné podmienky pre migrujúcich občanov EU, ktoré by boli pre takéhoto občana len veľmi ťažko splniteľné, prípadne nesplniteľné ako aj možnosť vzniku diskriminácie migrujúcich pracovníkov oproti pracovníkom, ktorý celý produktívny život pracujú v jednom členskom štáte⁴⁹.

Spočiatku bola táto problematika riešená uzatváraním bilaterálnych zmlúv medzi štátmi, ktoré si navzájom upravili pravidlá starostlivosti o migrujúcich zamestnancov v oblasti sociálneho zabezpečenia, a to na základe reciprocity.⁵⁰ Vznik týchto bilaterálnych zmlúv bol jasným znakom toho, že aby mohla byť v plnej miere uplatnená sloboda voľného pohybu osôb, musia sa sformulovať určité koordinačné pravidlá, ktoré by platili pre všetky členské štáty EU. Podľa Frans Peggins za koordináciu sociálneho zabezpečenia považujeme „*pravidlá, ktoré sú vytvorené k regulácii schém sociálneho zabezpečenia štátov vo vzťahu k iným štátom, za účelom regulácie nadnárodných otázok, s cieľom ochrániť pozície sociálneho zabezpečenia migrujúcich pracovníkov, ich rodinných príslušníkov a obdobných skupín ľudí.*“⁵¹ Znamená to teda, že pri koordinácii členským štátom zostávajú národné schémy, na ktorých je sociálne zabezpečenie založené, nahrádzajú sa iba tie pravidlá, ktoré by mohli do nevýhodného postavenia dostať migrujúcich zamestnancov, prípadne osoby samostatne zárobkovo činné. Pri koordinácii práva sociálneho zabezpečenia v EU boli postupne vytvorené štyri základné princípy k ochrane sociálnych práv migrujúcich pracovníkov a k odstráneniu problémov, ktoré sú vytvárané princípom teritoriality členských štátov.

⁴⁸ F. Pennings; .Introduction to European social security law.Third edition, Kluwer Law International, 2001; str. 3

⁴⁹ Nickless, J., Siedl, H., Co-ordination of Social Security in the Council of Europe: Short Guide. Strasbourg, Strasbourg Cedex, 2004, str. 10

⁵⁰ F. Pennings; .Introduction to European social security law.Third edition, Kluwer Law International, 2001; str. 4

⁵¹ F. Pennings; .Introduction to European social security law.Third edition, Kluwer Law International, 2001, str. 6

Prvým z nich je princíp rovného zaobchádzania, vďaka ktorému sa zabraňuje diskriminácií migrujúcich pracovníkov, teda že osoby na ktoré sa vzťahujú ustanovenia koordinačného nariadenia, podliehajú rovnakým povinnostiam a užívajú rovnaké výhody podľa legislatívy členského štátu ako aj jeho štátni príslušníci⁵². Tento princíp je priamo zakotvený v čl. 4 nariadenia č. 833/2004, pričom všeobecný zákaz diskriminácie, prípadne skrytého znevýhodňovania z dôvodov štátnej príslušnosti upravuje nielen Zmluva o fungovaní Európskej únie, ale v mnohých rozhodnutiach ju upravil aj samotný ESD⁵³. Významným posunom oproti predošlému nariadeniu je potom čl.5 písm. b) nariadenia 833/2004, ktorý hovorí, že udalosti alebo skutočnosti, ktoré sú relevantné pre právne predpisy príslušného členského štátu, je tento štát povinný zohľadniť tak, ako keby k nim došlo na jeho vlastnom území.

Ďalším princípom je princíp aplikácie jedného právneho poriadku, na základe ktorého sa predchádza riešeniu pozitívnych a negatívnych konfliktov pri určovaní práva štátu, aby sa tak dodržala základná zásada, že žiadna osoba nemôže byť poistená vo viacerých členských štátoch EU ale zároveň musí byť poistená aspoň v jednom z nich. Tento princíp je založený na zásade *lex loci laboris* – teda že pracovník sa riadi právom štátu, v ktorom pracuje alebo vykonáva samostatnú zárobkovú činnosť bez ohľadu na miesto jeho bydliska⁵⁴ (výnimkou je výkon vojenskej a štátnej služby a osoby nezamestnané žijúce v inom štáte ako príslušnom k výplatu dávok v nezamestnanosti) a v prípade, že sa neužije pravidlo *lex loci laboris*, osoby sa riadia právnymi predpismi štátu bydliska. Nariadenie teda umožňuje zo zásady *lex loci laboris* množstvo výnimiek (typicky napr. u pracovníkov vysielaných do zahraničia).

Princíp zachovania niektorých práv alebo aj tzv. zásada výplaty dávok do cudziny je ďalší koordinačný princíp, pričom zachované sú predovšetkým práva pracovníkov na výplatu dávok z členského štátu aj keď už pracovník v danom členskom štáte nevykonáva akúkoľvek ekonomickú aktivitu. Podľa čl. 7 nariadenia 833/04 sa štáty vzdávajú všetkých doložiek, ktoré vyžadujú bydlisko pre poskytovanie dávok

⁵² Ministerstvo práce a sociálnych vecí, Sociální zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009, str. 8

⁵³ Porovnaj napr. rozhodnutie 1/72 Rita Filli vs. Belgicko alebo rozhodnutie C-237/78 Caisse régionale d'assurance maladie de Lille (CRAM) vs. Diamante Palermo, née Toia

⁵⁴ Čl.11 odst. 3 písm.a nariadenia (ES) č. 883/04

sociálneho zabezpečenia.⁵⁵ Na základe tohto nariadenia sú teda zaistené výplaty všetkých dávok poskytovaných podľa nariadenia 833/04 ako do štátu, kde osoba býva, tak aj do akéhokoľvek iného členského štátu a to na rozdiel od predchádzajúceho nariadenia bez akýchkoľvek obmedzení, teda aj výplaty dôchodkových dávok a pohrebného.

Predošlý princíp je často v úzkom spojení s ďalším princípom zakotveným v čl.6 nariadenia 833/04, a to princípom sčítania dôb poistenia, na základe ktorého sa sčítavajú doby poistenia alebo vykonanej práce v rozličných členských štátoch, ako keby boli vykonané len v jednom⁵⁶, aby tak migrujúca osoba nebola o svoju dávku ukrátená v prípade, že ani v jednom členskom štáte nebude poistená, prípadne neodpracuje dostačujúce množstvo rokov.

Na základe judikátov Európskeho súdneho dvora môžeme za nový samostatný princíp považovať aj formujúci sa princíp asimilácie faktov, ktorý sa vyvinul zo všeobecného princípu rovnosti a na základe ktorého majú byť prisúdené rovnaké účinky skutočnostiam, ktoré nastali v inom členskom štáte a dávkam, ktoré boli poskytované iným členským štátom tak, ako by skutočnosti nastali alebo dávky boli poskytované na území príslušného členského štátu.⁵⁷ Zároveň by sa ale táto zásada nemala dostávať do rozporu so zásadami ostatnými (napr. aby nedochádzalo k súbežnému čerpaniu dávok rovnakého druhu za rovnaké obdobie)⁵⁸.

⁵⁵ Čl. 7 nariadenia (ES) č. 833/2004

⁵⁶ J. Nickless, H. Siedl. Co-ordination of social security in the Council of Europe: short guide. Volume 1, Council of Europe Publishing, 2004, p. 12-13

⁵⁷ P. Kent; Law of the European Union. Pearson Education Limited, 2001, p. 210

⁵⁸, čl. 10 Čl. nariadenia (ES) č. 833/2004

4. Aplikácia koordinačných noriem sociálneho zabezpečenia EU v ČR

Pristúpenie Českej republiky do Európskej únie spolu s ďalšími európskymi štátmi východného bloku bolo považované za významný míľnik ako v politickom, tak aj v právnom vývoji Českej republiky. Od okamihu pristúpenia sa ale súčasťou právneho poriadku štátu stal aj rozsiahly súbor právnych noriem, ktorý je dnes označovaný ako právo Európskej únie. Medzi týmito právnymi normami boli samozrejme aj normy koordinujúce oblasť sociálneho zabezpečenia. Aby táto aplikácia po vstupe do EU bola vôbec uskutočniteľná, Česká republika musela dostatočne pripraviť ako svoju legislatívu tak aj svoje inštitúcie vykonávajúce systém sociálneho zabezpečenia v štáte na vykonanie priamo záväzného koordinačného práva EU, vzhľadom ku skutočnosti, že aplikácia niektorých základných koordinačných princípov predstavovala podstatnú zmenu národného systému sociálneho zabezpečenia predovšetkým v oblasti prelomenia národných obmedzení pre nároky na dávky.

V Českej republike ako aj v ostatných postkomunistických štátoch bol po dlhé desaťročia uplatňovaný komunistický model sociálneho zabezpečenia. Základnými princípmi, na ktorých stál boli predovšetkým vedúca úloha štátu, tzn. zodpovednosť štátu za zabezpečenie existencie všetkých členov spoločnosti; štát organizoval a spravoval celý systém sociálneho zabezpečenia, sociálne zabezpečenie bolo financované zo štátneho rozpočtu, dôležitými bola hlavne rodina a práca, pričom sociálne dávky sa udeľovali podľa dĺžky a obtiažnosti vykonanej práce.⁵⁹ Po roku 1989 postupne dochádzalo k transformácii štátov podľa princípov demokracie založených na tržnom hospodárstve. V oblasti sociálneho zabezpečenia však táto transformácia trvala oveľa dlhšie ako v iných oblastiach. Hlavným dôvodom bolo nielen málo odborníkov znalých systému sociálneho zabezpečenia v západných štátoch, ktorí by dokázali vypracovať reformy podľa západných vzorov, ale aj zložitosť výpočtov týkajúcich sa finančných zdrojov a nákladov na sociálne dávky a skutočnosť, že pri nadmerne vysoko nastavených sociálnych nákladoch za komunizmu by sa akákoľvek systémová reforma

⁵⁹ Porovnaj napr. JUDr. Jan Kotous a kol., Sociální politika v evropských zemích. Vydavatelství Karolinum, Praha 1995, str. 39

prejavila znížením týchto sociálnych dávok, a to by znamenalo politicky riskantné kroky, ktoré sa každý bál podniknúť.⁶⁰ Postupne sa ale aj v týchto štátoch komunistický model sociálneho zabezpečenia začal transformovať a približovať sa západným modelom sociálneho zabezpečenia. Ešte aj v 2. polovici 90. rokov 20. storočia bola Česká republika viazaná množstvom medzinárodných zmlúv v oblasti sociálneho zabezpečenia, ktoré boli uzatvorené pred rokom 1989. Postupne však boli nahradzované dvojstrannými zmluvami o sociálnom zabezpečení založené na moderných princípoch obsiahnutých v nariadeniach ES, či mnohostranných dohodách Rady Európy a Medzinárodnej organizácie práce. Tieto zmluvy boli založené predovšetkým na princípe príslušnosti k poisteniu, princípe rovného zaobchádzania s občanmi druhých štátov a princípe vývozu niektorých dávok.⁶¹ Pri výkone týchto zmlúv sa vyskytlo množstvo právnych aj praktických problémov, ktoré bolo treba vyriešiť ešte pred vstupom Českej republiky do EU. Tieto komplikácie boli postupne odstránené, a tak niektoré z týchto zmlúv s členskými štátmi sú do dnešnej doby používané v ustanoveniach, ktoré nie sú kryté koordináčnymi nariadeniami EU. Okrem vytvárania dvojstranných zmlúv sa Česká republika zapojila aj do tzv. twinningových projektov⁶², konkrétne s Veľkou Britániou a Fínskom, ktorých hlavným cieľom bolo, aby experti členského štátu (poskytovateľa pomoci) preštudovali systém kandidátskej zeme a následne navrhli riešenie sporných otázok, podieľali sa na spracovávaní analýz, vyškolili odborníkov a poskytli odborné konzultácie pri príprave legislatívnych návrhov pre implementáciu komunitárneho práva do legislatívneho systému krajiny. Vďaka tomu, že Česká republika sa do procesu integrácie zapojila ako aktívne prostredníctvom bilaterálnych zmlúv, tak aj pasívne prostredníctvom twinningových projektov, nemala po vstupe do EU v oblasti koordinácie sociálneho zabezpečenia žiadne väčšie problémy a nakoľko nariadenia EU sú typické svojou bezprostrednou záväznosťou, a teda aj prioritným uplatnením v rámci EU pred ostatnými predpismi, pričom už ďalej

⁶⁰ Porovnaj napr. JUDr. Jan Kotous a kol., Sociální politika v evropských zemích. Vydavatelství Karolinum, Praha 1995, str. 48

⁶¹ Porovnaj napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I., Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. I. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 204

nepodliehajú iným formám predbežnej ratifikácie, stali sa koordinačné nariadenia bez výnimky účinnými na území celej Českej republiky hneď po jej vstupe do EU.

Samotná aplikácia nariadenia ale neznamená iba implementáciu nariadenia do vnútroštátneho práva. Je dôležité, aby boli tieto normy aj priamo aplikované do života občanov a nezostali iba bezpredmetným textom. To, že tieto nariadenia boli a dodnes sú správne aplikované do bežného života je zásluhou činností orgánov sociálneho zabezpečenia na národnej aj európskej úrovni. Významným v oblasti uvádzania nariadenia do života je vzájomná administratívna spolupráca a pomoc medzi členskými štátmi. Je nutné, aby sa štáty navzájom informovali o zmenách, ku ktorým dochádza v ich systémoch a opatreniach tak, aby mohli byť právne predpisy správne aplikované. Dôležitá je i spolupráca v oblasti vyberania príspevkov sociálneho zabezpečenia, prípadne vymáhania príspevkov na území iného členského štátu než toho, ktorý je príslušným. Jedným z najčastejších príkladov spolupráce je prípad, kedy poskytnutie alebo výplata dávok je vykonávaná prostredníctvom inštitúcií jedného členského štátu v zastúpení inštitúcií zodpovedajúcich za vyplatenie v inom členskom štáte, ako napríklad u dávok poskytovaných v prípade choroby, materstva či pracovného úrazu poskytovaného v inom členskom štáte než je príslušný štát.⁶³

Ďalším prvkom, ktorý je dôležitý pre praktickú aplikáciu nariadení do života je činnosť riadiacich a poradenských orgánov. Ide o orgány ktoré vznikli práve prostredníctvom nariadení, a sú nimi Správna komisia a Poradný výbor pre sociálne zabezpečenie migrujúcich pracovníkov. Správna komisia vznikla už v roku 1958 nariadením č. 3. Ide o špecializovaný orgán Európskej komisie tvorený z delegátov vlád každého členského štátu. Jej činnosť spočíva predovšetkým v riešení všetkých administratívnych záležitostí a otázok výkladu vyplývajúcich z nariadení. Zaoberá sa aj podporou a rozvojom spolupráce medzi členskými štátmi v oblasti celého sociálneho zabezpečenia. Druhým významným orgánom je Poradný výbor pre sociálne zabezpečenia migrujúcich pracovníkov, ktorý bol založený práve nariadením č. 1408/71. Hlavnou úlohou Poradného výboru je skúmať všeobecné alebo zásadné otázky a problémy súvisiace so zavádzaním nových nariadení.

⁶³ Ministerstvo práce a sociálnych vecí, Sociální zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009, str 41

Aby bol zaistený hladký priebeh plnenia koordinačných nariadení, je dôležité, aby boli tým, ktorých sa nariadenia týkajú poskytované dostatočné informácie. Ide ako o poskytovanie informácií na národnej úrovni, teda aby boli orgánmi sociálneho zabezpečenia štátu dostatočne informované aj osoby, ktorých sa nariadenia priamo týkajú, tak aj na úrovni EU, kde predovšetkým Správna komisia zhromažďuje informácie o národných zákonoch a spolu s Poradným výborom pripravujú návody ako majú národné orgány dotknuté osoby správne informovať.

Podobne ako aj pre predchádzajúce nariadenia, tak aj pre nariadenie č. 883/2004 a nariadenie č. 987/2009 sú tieto prvky dôležité na to, aby aj nové koordinačné nariadenia naplnili svoju úlohu a stali sa tak dôležitou fungujúcou súčasťou systému koordinácie sociálneho zabezpečenia na európskej úrovni. Nariadenie č. 883/2004 okrem týchto základných aplikačných spôsobov predpokladá aj zavedenie tzv. elektronizácie komunikácie v oblasti sociálneho zabezpečenia, a to do 2 rokov od účinnosti tohto nariadenia, teda od 1.5. 2010. Papierové formuláre používané aj dnes by sa tak mali vytratiť, prípadne by mali zostať zachované iba tam, kde bude zachovanie takéhoto formulára dostatočne odôvodnené.

5. Vybrané kapitoly sociálneho zabezpečenia a aplikácia nariadenia č. 883/2004 a nariadenia 987/2009 na tieto oblasti

Základné princípy koordinácie sociálneho zabezpečenia platia všeobecne pre všetky odvetvia sociálneho zabezpečenia. Nariadenie č. 883/2004 potom v samostatnej Hlave III s názvom Zvláštne ustanovenia o rôznych druhoch dávok obsahujú konkrétnu úpravu platnú pre jednotlivé odvetvia sociálneho zabezpečenia. Je tomu tak z toho dôvodu, že v niektorých odvetviach je použitie základných koordinačných princípov obmedzené, prípadne úplne vylúčené, nakoľko každé odvetvie sociálneho zabezpečenia má svoje špecifiká. Nakoľko je táto oblasť obširna, v nasledujúcej kapitole sa zameriam na vybrané odvetvia sociálneho zabezpečenia a aplikáciu koordinačných noriem v týchto oblastiach.

a. Starobné dôchodky

Starnutie populácie je stále páľčivým problémom na celom svete, a preto oblasť poskytovania starobných dôchodkov je jednou z najvýznamnejších súčastí sociálneho zabezpečenia ako na národnej úrovni, tak aj na úrovni EU. Dôchodková oblasť všeobecne, teda vrátane dôchodkov pozostalostných aj invalidných, je oblasť, kde obzvlášť vynikajú základné princípy koordinácie sociálneho zabezpečenia, a to predovšetkým zásada sčítania poistných dôb. V nasledujúcej časti sa teda najskôr zameriam na dôchodkové poistenie v Českej republike a následne na aplikáciu noriem EU na túto oblasť.

i. Starobný dôchodok a systém dôchodkového poistenia v Českej republike

Starobný dôchodok patrí spoločne s dôchodkom pozostalostným a invalidným do takzvaného systému dôchodkového poistenia. Tento druh poistenia má na území Českej republiky dlhoročnú tradíciu. Dôchodkové poistenie potom spolu s nemocenským

poistením tvorí súčasť sociálneho zabezpečenia v zmysle zákona č. 582/1991 Sb., o organizácii a provádění sociálního zabezpečení. Samotné dôchodkové poistenie je ďalej upravené zákonom o dôchodkovom poistení. Dôchodkového poistenia sú účastné všetky ekonomicky aktívne osoby, pričom pre všetkých poistencov platí jednotná úprava Zákona o dôchodkovom poistení. Na tomto poistení sú účastné všetky osoby povinne, pričom pri splnení zákonom stanovených podmienok následne poistencovi vzniká právny nárok na dávky z dôchodkového poistenia. Dávky z dôchodkového poistenia sú garantované štátom a sú vedené na samostatnom účte štátneho rozpočtu. Najvyššiu položku vo výdavkoch na dôchodkové poistenie tvorí práve dôchodok starobný. Poistné sa platí z vymeriavacieho základu, ktorý slúži aj na výpočet následného dôchodku. Od určitej výšky zárobku sa ale základ pre výpočet dôchodku redukuje, nakoľko systém dôchodkového poistenia v Českej republike je založený na princípe solidarity, a to hlavne solidarity poistencov s vyššími príjmami a poistencov s nižšími príjmami a taktiež solidarity medzigeneračnej, kde dávky osobám v dôchodkovom veku sú hradené z príspevkov osôb zárobkovo činných, aj keď je otáznou, ako dlho ešte tento druh solidarity pretrvá vzhľadom k neustálemu starnutiu populácie a znižovaniu pôrodnosti, pričom prieskumy hovoria, že počet obyvateľov bude od roku 2020 pozvoľna klesať ako aj pôrodnosť, zatiaľ čo priemerný vek bude vytrvalo stúpať (viď Príloha č.2), pričom o 45 rokov by mohol byť až o 10 rokov vyšší ako v súčasnosti.

Najdôležitejším zo skupiny dôchodkov je dôchodok starobný. Jeho účelom je nahradiť stratu alebo obmedzenie pracovného príjmu, ktoré sú spôsobené vekom ako sociálnou udalosťou.⁶⁴ Podmienky na to, aby mohla osoba získať dávku starobného dôchodku podľa národného práva, je splnenie zákonom stanovených podmienok. Prvou podmienkou je dosiahnutie stanoveného veku. Dôchodkový vek je v súčasnej dobe veľmi dynamický prvok, pretože sa v čase mení, teda sa postupne zvyšuje a predlžuje sa tak doba odchodu do dôchodku. Podľa zákona o dôchodkovom poistení je tento vek odstupňovaný podľa roku narodenia poistenca. Títo poistenci sú teda zaradení do 3 základných skupín: poistenci narodení pred rokom 1936, poistenci narodení v období 1936-1968 a poistenci narodení po roku 1968. Pre poistencov, ktorí sa narodili po roku

⁶⁴ Porovnaj napr. Troster, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. C.H.BECK, 4. Vydání, 2008, str. 211

1968 platí, že muži dosiahnu dôchodkový vek v 65 roku života a u žien je tento vek odstupňovaný podľa počtu vychovaných detí v rozpätí 62 – 65 rokov. Ani tento vek však nemusí byť konečným, pretože z dôvodu starnutia populácie chce EU zvýšiť vek odchodu do dôchodku až na 70 rokov, aj keď doposiaľ sa s príliš pozitívnou odozvou nestretla. Druhou podmienkou, ktorú musí poistenec splniť je podmienka potrebnej doby poistenia. Ide teda o dobu, po ktorú musí byť poistenec na území Českej republiky poistený v systéme dôchodkového poistenia, aby mal nárok na získanie dôchodku, dávky v starobe. Zákon č. 306/2008 Sb., ktorým bol novelizovaný zákon o dôchodkovom poistení, zaviedol s účinnosťou od 1.1.2010 postupné predlžovanie doby poistenia potrebnej pre vznik nároku na starobný dôchodok z 25 rokov na 35 rokov (resp. z 15 rokov na 20 rokov v prípade kratšej doby poistenia), tempom predlžovania jeden rok za každý rok účinnosti zákona. To znamená, že po roku 2018 už bude dĺžka potrebnej doby poistenia 35 rokov. Zvláštne podmienky potom platia pre tzv. predčasný starobný dôchodok, o ktorý môžu účastníci dôchodkového poistenie v Českej republike za splnenia zákonom stanovených podmienok zažiadať. V prípade, že sú tieto podmienky splnené, každá osoba má podľa vnútroštátneho práva Českej republiky nárok na poskytnutie starobného dôchodku bez aplikácie koordinačných noriem.

ii. Aplikácia nariadení č. 833/2004 a 987/2009 na poskytovanie starobných dôchodkov

Koordinačné pravidlá vzťahujúce sa k výpočtu dôchodkov sú jedny z najzložitejších ale zároveň najdôležitejších nástrojov predpisov EU o sociálnom poistení.⁶⁵ Vo všetkých členských štátoch sú tieto dávky dávkami dlhodobými a ich poskytovanie je nákladné, preto každý členský štát vytvoril systém dôchodkového poistenia a ukladá zárobkovo

⁶⁵ Porovnaj napr. Ministerstvo práce a sociálnych vecí, Sociální zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009, str 27

činným osobám povinnosť do týchto systémov prispievať⁶⁶ a nie je tomu inak ani v Českej republike.

V oblasti dôchodkového systému sa využívajú všetky základné princípy koordinácie sociálneho zabezpečenia, pričom najdôležitejšiu úlohu hrá princíp rovného zaobchádzania, jediného poistenia v danej dobe, sčítania dôb poistenia a princíp exportu dávok do cudziny. Vzhľadom k obšírnosti aplikácie všetkých princípov koordinácie sa v nasledujúcich riadkoch zameriam predovšetkým na princíp sčítania dôb poistenia.

Vo všeobecnosti platí, že koordinačné nariadenia sa neaplikujú automaticky na každého občana EU, ktorý pracoval alebo pracuje v zahraničí. Primárne sa totižto na všetkých pracovníkov aplikujú pravidlá vnútroštátne, teda tzv. dávky národného dôchodku, respektíve nezávislé dávky⁶⁷. Je tomu tak predovšetkým z toho dôvodu, že výška národného dôchodku môže byť niekedy vyššia ako výška dôchodku získaná ako tzv. dávka podľa nariadenia. To konkrétne podľa dôchodkového systému v Českej republike znamená, že podľa vnútroštátnych predpisov má nárok na dávku v starobe každý, kto splní 2 základné vyššie zmienené podmienky stanovené v §28 až 32 Zákona o dôchodkovom poistení (teda predpísaná dĺžka poistenia a dosiahnutý predpísaný vek). V prípade, že tieto podmienky splnené nebudú, dostávajú sa na rad koordinačné nariadenia. Najdôležitejším koordinačným princípom je tu teda princíp sčítania dôb poistenia. Tento princíp je možné použiť v prípade, že pracovník síce na území Českej republiky nebol v systéme dôchodkového poistenia poistený zákonom predpísanú dobu, ale táto osoba bola počas svojho života poistená v systéme dôchodkového poistenia iného členského štátu či štátov. V prípade, že je možné priznať starobný dôchodok s prihliadnutím k dobám poistenia získaným podľa právnych predpisov iných členských štátov, má takáto osoba nárok na takzvané pro-rata alebo pomerné dôchodky⁶⁸, pričom osoba má nárok na čerpanie pomerného dôchodku od každého z členských štátov, v ktorých bol zamestnaný a účastný dôchodkového poistenia. Tento pomerný dôchodok bude vypočítaný na základe proporcionálnej metódy podľa čl. 52 odst. 1 písm b)

⁶⁶ Porovnaj napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I., Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 149

⁶⁷ Nariadenie (ES) č. 883/2004 čl. 52 odst 1 písm a)

⁶⁸ Porovnaj napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I., Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 151

nariadenia č. 883/2004. To počíta s teoretickou výškou dávky, teda dávkou, na ktorú by mala osoba nárok, keby všetky doby získané v rôznych členských štátoch boli splnené v príslušnom členskom štáte a na základe tejto teoretickej čiastky by bola následne stanovená skutočná výška dávky určená ako pomer medzi dĺžkou doby poistenia v dotyčnom štáte a celkovej dĺžky poistenia (viď Príloha č. 3).⁶⁹ Nariadenie myslí aj na prípad, že bude osoba poistená kratšie ako 1 mesiac. V takom prípade ak takáto doba sama nepostačuje na získanie národnej dávky, nie je členský štát povinný priznať pomerný dôchodok za túto dobu.⁷⁰ V článku 58 nariadenia č. 833/2004 je následne stanovené, že v prípade, že pomerné dávky, ktoré osoba dostáva od všetkých príslušných štátov sú v súčte nižšie ako minimálna dávka stanovená právnymi predpismi štátu, v ktorom má osoba bydlisko, je príslušná inštitúcia členského štátu, v ktorom má osoba bydlisko povinnosť vyplácať tejto osobe doplatok tak, aby súčet pomerných dôchodkov spolu s doplatkom predstavovali čiastku minimálnej dávky. Výpočet dôchodkov podľa nariadenia proporcionálnou metódou tak predstavuje pomerne spravodlivý spôsob výpočtu dávky, tak, aby neboli migrujúci pracovníci znevýhodňovaní, ale zároveň aby celý systém získavania dávok nezaťažoval kompetentné inštitúcie štátov.

b. Dávky v nemoci

Podľa Zmluvy o fungovaní Európskej únie: „*činnosť EU v oblasti verejného zdravia plne rešpektuje zodpovednosť členských štátov za organizáciu zdravotníctva a poskytovanie zdravotnej starostlivosti a služieb.*“⁷¹ Je teda predovšetkým úlohou štátu upraviť vnútroštátnymi normami ochranu zdravia obyvateľstva a ich zabezpečenie v prípade nemoci. Každý štát má pred sebou tri hlavné úlohy, ktoré musí plniť v súvislosti so sociálnou udalosťou nemoci a to: preventívnu ochranu zdravia ako spoločenského statku prvoradej priority, liečenie následkov sociálnej udalosti ako choroba či úraz a hmotné zaistenie osôb, ktoré sú v dôsledku zdravotného obmedzenia

⁶⁹ Nariadenie (ES) č. 833/2004 čl. 52 odst. 1 písm. b, I, II

⁷¹ Čl. 152 odst. 5 Zmluvy o fungovaní Európskej únie

znevýhodnené.⁷² Na splnenie týchto úloh si štáty vypracovali vlastné systémy riešené odlišnými právnymi a organizačne-administratívnymi nástrojmi. Vďaka európskej integrácii ale v posledných desaťročiach prebehlo značné zblíženie týchto predpisov v jednotlivých štátoch tak, aby dnes osobám migrujúcim v rámci EU boli zaručené aj v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti zhodné štandardy. Prijatím koordinačných nariadení sa členské štáty vzdali v oblasti sociálneho zabezpečenia časti svojej suverenity nad organizáciou systémov poskytujúcich vecné dávky zdravotnej starostlivosti a peňažné nemocenské dávky.

i. Systém zdravotného a nemocenského poistenia v ČR

Zatiaľ čo v niektorých členských štátoch sú dávky v nemoci poskytované z jedného systému nemocenského poistenia, v Českej republike existujú vedľa seba dva samostatné systémy, a to systém zdravotného a nemocenského poistenia. Správa vecných dávok zdravotného poistenia je teda oddelená od správy peňažných nemocenských dávok.

Na základe zdravotného poistenia sa osobám poskytuje zdravotná starostlivosť hradená z prostriedkov povinného zákonného zdravotného poistenia za účelom zachovania alebo zlepšenia ich zdravotného stavu. Hovoríme teda o poskytovaní tzv. vecných dávok. Oblasť zdravotného poistenia upravuje zákon VeZdPo. Toto poistenie je vybudované na princípe sociálnej solidarity bohatých s chudobnými, teda že občania s vyššími príjmami prispievajú na zdravotnú starostlivosť vyšším poistným než občania s nižšími príjmami a taktiež na solidarite zdravých s chorými, teda že zdravý občan čerpa z poistných fondov len malé čiastky, zatiaľ čo náklady na zdravotnú starostlivosť chorého sú vyššie. Každá fyzická osoba teda musí byť poistená v niektorej zo zdravotných poisťovní podľa svojej voľby, pričom poistenie vzniká na základe uzatvorenia zmluvy medzi poisťovňou a poistencom. Pre zákonom stanovený okruh osôb, ktoré z rôznych dôvodov nie sú schopné hradiť si toto poistenie sami, platí poistné štát. Základom zdravotného poistenia je pravidelná platba poistného, teda finančnej

⁷² Porovnaj napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I., Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 85

čiasťky, ktorej výška je stanovená v Zákone o VeZdPo. V prípade, že nastane sociálna udalosť, zdravotná poisťovňa u ktorej je poistenec poistený, musí v súlade so zákonom následne uhradiť príslušnému zdravotníckemu zariadeniu, s ktorým má uzavretú zmluvu o poskytovaní zdravotnej starostlivosti, náklady, ktoré boli na liečbu poistenca vynaložené.

Nemocenské poistenie je v Českej republike upravené zákonom o nemocenskom poistení, ktorý obsahuje spoločné ustanovenia pre nemocenské poistenie a podporu pri ošetrovaní člena rodiny. Ďalej je táto oblasť upravená zákonom č. 88/1968 Sb., o predĺžení materské dovolené, o dávkach v materství a o prídavcích na deti z nemocenského pojištění, ktorým je upravené poskytovanie dávok v tehotenstve a materstve ako aj zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a prováděni sociálního zabezpečení, ktorým sú upravené otázky prevedenia nemocenského poistenia, uplatňovanie nárokov na dávky nemocenského poistenia a iné. Účasť na nemocenskom poistení je jednou zo základných podmienok na nárok dávky nemocenského poistenia,⁷³ pričom toto poistenie je určené ekonomicky činným občanom. Podľa zákona o nemocenskom poistení, ktorý nadobudol účinnosti len 1.1.2009 už platí jednotná úprava pre všetkých poistencov, teda ako zamestnancov, tak aj osoby samostatne zárobkovo činné, príslušníkov ozbrojených zborov a iné skupiny osôb, ktoré sa podľa predošlého zákona riadili samostatnou právnou úpravou.⁷⁴ Nemocenské dávky sú následne poskytované osobe, ktorá bola uznaná ako dočasne neschopná k výkonu práce a ktorá na základe tejto sociálnej udalosti nezískava za prácu obvyklý príjem,⁷⁵ teda ako peňažitá dávka nahradzujúca mzdu. Dávku obdrží až 15. kalendárnym dňom po začiatku pracovnej neschopnosti, teda po uplynutí, tzv. karenčnej doby, kedy je osobe poskytovaná zvláštna finančná čiastka - náhrada mzdy, ktorá nie je nemocenskou dávkou, priamo zamestnávateľom podľa zákona č. 262/2006 Sb., zákoníka práce⁷⁶. Dávka je teda poskytovaná od 15. dňa pracovné neschopnosti, prípadne uznania invalidity či čiastočnej invalidity a poskytuje sa za kalendárne dni. Táto doba sa nazýva

⁷³ Porovnaj napr. Troster,P. a kolektiv., Právo sociálního zabezpečení. C.H.BECK, 4. Vydání, 2008, str. 203

⁷⁴ § 5 Zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

⁷⁵ §15 odst. 1 Zákona o nemocenském pojištění zaměstnancu

⁷⁶ Podľa §192 odst. 1 Zákona č. 262/2006 Sb., Zákoníka práce ale náhradná mzda nenáleží zamestnancovi za prvé 3 dni dočasnej pracovnej neschopnosti

tzv. podporčiou dobou a trvá maximálne 380 kalendárnych dní. Čo sa týka výšky poskytovanej dávky, tak tá sa počíta ako percentuálna sadzba z denného vymeriavacieho základu, pričom sú stanovené tri redukčné hranice, kde denný vymeriavací základ sa redukuje tak, že z čiastky do prvej redukčnej hranice sa počíta 90%, z čiastky nad prvú redukčnú hranicu do druhej redukčnej hranice 60% a z čiastky nad druhú redukčnú hranicu do tretej sa počíta 30% k čiastke. Nad tretiu redukčnú hranicu sa neprihliada. Výšku redukčných hraníc vždy k 1.1. kalendárneho roku vyhlási Ministerstvo práce a sociálnych vecí Českej republiky.

ii. Poskytovanie nemocenských dávok a dávok zdravotného poistenia na základe nariadení č. 833/2004 a 987/2009

Oblasť poskytovania zdravotnej starostlivosti ako aj nemocenských dávok je na úrovni koordinačných noriem zahrnutá do jedného celku, kde nariadenie č. 833/2004 túto oblasť označilo ako dávky v nemoci, materstve a rovnocenné otcovské dávky.⁷⁷ Na tieto dávky sa takisto vzťahujú základné koordinačné princípy. Princíp rovného zaobchádzania je jedným z najvýraznejších v tejto oblasti. V praxi to znamená, že osoba, ktorá čerpá vecné dávky na území Českej republiky, aj keď jej štát poistenia je iný členský štát, má v Čechách nárok na rovnaký rozsah dávok, aký by mal poistenec českého systému poskytovania vecných dávok. Vďaka koordinačným nariadeniam je teda zaistený rovnaký prístup, rozsah a kvalita dávok zdravotnej starostlivosti, aký majú miestni poistenci. U peňažných dávok sa tento princíp uplatňuje hlavne pri posudzovaní vzniku a trvania pracovnej neschopnosti. Pri posúdení vzniku pracovnej neschopnosti sa riadi právom štátu pobytu alebo bydliska. Ďalším dôležitými princípmi sú princíp jedného poistenia, vývoz dávok do cudziny či sčítanie dôb poistenia.

Vzhľadom k tomu, že koordinačné nariadenia nerozlišujú medzi nemocenským a zdravotným zabezpečením, je dôležité rozdeliť poskytované dávky na dávky vecné a peňažné. Peňažné dávky slúžia k zaisteniu materiálneho zabezpečenia osoby pre dobu nemoci a sú poskytované ako náhrada príjmu za obdobie, kedy osoba nemôže vykonávať zárobkovú činnosť. V českom práve sú teda tieto dávky označované ako

⁷⁷ Hlava III kapitola I nariadenia (ES) č. 833/2004

nemocenské dávky. Podľa judikatúry ESD sa za peňažité dávky považujú aj mzdy, ktoré sú vyplácané zamestnávateľom podľa vnútroštátneho práva po určitý počet dní, čo je práve prípad Českej republiky, v ktorej tento systém vyplácania náhradnej mzdy zaviedol nový Zákon o nemocenskom poistení. Pre peňažné nemocenské dávky platí, že sú vždy vyplácané podľa právnych predpisov toho štátu, kde je osoba poistená bez ohľadu na to, v ktorej zemi býva a všetky podmienky pre ich vyplácanie závisia výlučne na legislatíve štátu poistenia.⁷⁸ Peňažité dávky sú následne vyplácané inštitúciou štátu poistenia priamo poistencovi. Potvrdenie o pracovnej neschopnosti vystavené poistencovi v inom členskom štáte než je poistený má pritom rovnakú hodnotu ako potvrdenie vystavené v príslušnom členskom štáte. To znamená, že ak český lekár vystaví doklad o pracovnej neschopnosti občanovi, ktorý je poistený v inom členskom štáte, uzná tento štát doklad aj bez ďalšieho overovania, nakoľko inštitúcia spravujúca systém nemocenského poistenia v zemi pobytu alebo bydliska zodpovedá za posúdenie zdravotného stavu a za poskytnutie všetkých potrebných informácií. Nakoľko v tejto oblasti často vznikali spory medzi štátom, ktorý doklad vystavil a štátom poistenia, svojimi rozhodnutiami upravil túto oblasť aj ESD. Dôležitými rozsudkami v tejto oblasti sú rozsudok *Rindone*⁷⁹ a *Paletta*⁸⁰, kde sa súd priklonil na stranu štátov vystavujúcich predmetné doklady a na základe ktorých v súčasnosti v prípade pochybností štátu poistenia je na tomto štáte, aby si zaistil vyšetrenie celej veci a rozhodol tak o tom, či nárok vznikol alebo nie.

Vecné dávky sú dávky poskytované za účelom liečenia zdravotných problémov poistenca, takže ide o dávky v českom práve označované ako dávky zdravotného poistenia. Konkrétny obsah a rozsah dávok závisí na právnych predpisoch štátu, úlohou nariadení je predovšetkým to, aby bol rovnaký obsah a rozsah dávok poskytovaný za určitých podmienok aj občanom iných členských štátov. Tento nárok vzniká z titulu zákonného nároku na zdravotnú starostlivosť v rámci zdravotného poistenia v členskom štáte. Nakoľko ale platí zásada jediného poistenia, môže byť osoba poistená iba v jednom členskom štáte a nároky sú tak odvodzované zo systému toho štátu, ktorý je

⁷⁸ Čl. 29 odst. 1 nariadenia(ES) č. 833/2004

⁷⁹ Rozhodnutie ESD z dňa 12. Marca 1987 vo veci *Rindone* (C-22/86)

⁸⁰ Rozhodnutie ESD z dňa 2. Mája 1996 vo veci *Paletta* (C-206/94)

určený ako príslušný pre celú oblasť sociálneho zabezpečenia. Na to, aby mohli byť nároky na tieto dávky spravodlivo uplatnené, je nutná spolupráca viacerých inštitúcií dotknutých štátov. V praxi to znamená, že príslušná česká poisťovňa vydá svojmu poistencovi doklad o nároku na vecnú dávku.⁸¹ Poistenec českej poisťovne bude následne pobývať na území iného členského štátu a doklad tu predloží, keď bude žiadať o príslušnú vecnú dávku. Následne bude českému poistencovi poskytnutá zdravotná starostlivosť rovnaká, akú majú aj príslušníci dotknutého členského štátu. Táto poskytnutá zdravotná starostlivosť bude najskôr zdravotníckym zariadením vyúčtovaná miestnej poisťovni (prípadne poistenec požiada miestnu poisťovňu o refundáciu zaplatenej starostlivosti). Tá po preverení toho, či bola naozaj starostlivosť poskytnutá v správnom rozsahu, uhradí zdravotnému zariadeniu (prípadne priamo poistencovi) vynaložené náklady za poskytnutú starostlivosť a následne vyzve prostredníctvom národných orgánov štátu a štátu poistenia poistenca príslušnú poisťovňu u ktorej je ošetrovaná osoba poistená k úhrade uplatnených nákladov. Každá osoba, ktorú zahŕňa nariadenie má teda nárok na vecné dávky v štáte odlišnom od štátu poistenia, a to s prihliadnutím k povahe dávok a k očakávanej dĺžke pobytu. Dávky sú poskytované povinným štátom tak, ako keby boli osoby poistené v danom štáte.⁸² To teda znamená, že v prípade, že osoba z členského štátu pobýva 2 týždne na dovolenke v Českej republike a v tejto dobe potrebuje poskytnutie zdravotnej starostlivosti, zdravotné zariadenie osobe poskytne len najdôležitejšie ošetrovanie, ktoré neznesie odkladu vzhľadom na skutočnosť, že ostatná starostlivosť môže byť poskytnutá aj za niekoľko dní v štáte poistenia. V prípade, že by osoba v Českej republike pobývala dlhodobo, bude sa jej zdravotná starostlivosť odvíjať od dĺžky pobytu a od nevyhnutnosti vykonania zdravotných úkonov. Rovnaká situácia, samozrejme, platí aj pre českých poistencov v ostatných členských štátoch. Nariadenie č. 833/2004 pamätá aj na rodinných príslušníkov cezhraničných pracovníkov, a preto im poskytuje nárok na plnú zdravotnú starostlivosť ako v štáte pobytu, tak aj v štáte poistenia pracovníka, takže rodinní príslušníci si môžu vybrať, v ktorom štáte chcú byť liečení, pričom Česká

⁸¹ od roku 2004 boli zavedené Európske preukazy zdravotného poistenia, ktoré môže poistenec predložiť priamo zdravotnému zariadeniu v ktoromkoľvek členskom štáte; nariadenie č. 833/2004 predpokladá zvýšenie elektronickej komunikácie medzi príslušnými orgánmi v členských štátoch a zavedenie elektronickeho Európskeho preukazu zdravotného poistenia

⁸² Čl. 19 odst. 1 nariadenia (ES) č. 833/2004

republika na rozdiel od niektorých iných štátov neprijala v tejto oblasti žiadne obmedzenia, takže v prípade, že sa osoba rozhodne pre zdravotnú starostlivosť v Čechách, poskytuje sa jej liečenie v plnom rozsahu.

Posledných niekoľko viet tohto odstavca by som ešte chcela venovať poskytovaniu vecných dávok dôchodcom a ich nezaopatreným rodinným príslušníkom, nakoľko aj tejto skupine sa koordinačné nariadenia venujú. Ide predovšetkým o osoby poberajúce dôchodok z jedného členského štátu, ale pobývajú v inom členskom štáte. V prípade, že osoba dôchodca poberá dávku v starobe podľa dvoch alebo viacerých členských štátov odlišných od štátu poistenia, pričom v jednom z nich býva, bude poberať vecné dávky podľa právnych predpisov štátu bydliska a to tak ako keby sa riadil nárok na dôchodok výhradne právom tohto štátu.⁸³ Ako príklad uvediem dôchodcu – občan Českej republiky, ktorý časť svojho pracovne činného života strávil v Taliansku. Svoju starobu sa rozhodne stráviť práve v Taliansku. Nakoľko aj v tomto štáte má nárok na pomerný dôchodok a zároveň sa Taliansko stane jeho bydliskom, bude oprávnený poberať vecné dávky podľa právnych predpisov Talianska. Aby mu bola táto pomoc poskytovaná v rovnakej miere ako aj obyvateľom príslušného štátu, je dôchodca podľa vykonávacieho nariadenia č. 987/2009 povinný sa v mieste bydliska zaregistrovať.⁸⁴ Dôchodca teda požiada v českej zdravotnej poisťovni o vystavenie formulára E 121 (viď Príloha č. 4) a uvedie, odkedy chce bývať v Taliansku a či sa s ním sťahujú aj nezaopatrení rodinní príslušníci. Po presťahovaní sa do Talianska dôchodca predloží formulár E 121 potvrdený českou inštitúciou, ktorá je uvedená na poslednej strane formulára. Talianska inštitúcia príslušná k poskytovaniu zdravotnej starostlivosti následne zaregistruje českého dôchodcu ako dôchodcu z iného štátu EU a zároveň ho informuje, akým spôsobom a dokladom bude uplatňovať nárok na vecné dávky v chorobe. Dôchodca aj naďalej zostane poistencom českej poisťovne, kde bude naňho štátom platené poistné. V prípade využitia vecných dávok v Taliansku, česká zdravotná poisťovňa uhradí Taliansku náklady vynaložené na zdravotnú starostlivosť dôchodcu. Náhrada nákladov je zväčša hradená formou jednoročných paušálnych platieb.

⁸³ Čl. 23 nariadenia (ES) č. 833/2004

⁸⁴ Čl. 24 odst. 1 nariadenia (ES) č. 987/2009

Podľa nového koordinačného nariadenia boli ďalej nároky dôchodcov a ich rodinných príslušníkov rozšírené tak, že v prípade, že členský štát učinil do prílohy IV. nariadenia zápis o rozšírení nárokov, môže dôchodca a jeho rodinní príslušníci získať nárok na plnú zdravotnú starostlivosť aj v štáte poistenia, a to aj napriek tomu, že v tomto štáte nebývajú. Česká republika takýto zápis včas učinila, preto sa českí dôchodcovia bývajúci v inom členskom štáte a tam registrovaní ako českí poistenci môžu rozhodnúť pre liečenie v plnom rozsahu v Českej republike na účet ich českej zdravotnej poisťovne.

Spôsob poskytovania vecných dávok je ale o niečo komplikovanejší v prípade, keď dôchodca poberá dôchodok z viacerých členských štátov, avšak ani jeden z nich nie je štátom bydliska. V takom prípade sa za kompetentný štát považuje ten, v ktorom dôchodca najdlhšiu dobu podliehal právnym predpisom, čo plynie z predpokladu, že zodpovedným by mal byť ten štát, kde dôchodca pracoval najdlhšiu dobu, a teda sa v štáte podieľal aj na tvorbe verejných zdrojov.⁸⁵ V prípade, že bude takýchto štátov viac, tak sa kompetentným stáva ten štát, kde sa právne predpisy na daného dôchodcu vzťahovali naposledy.⁸⁶ Takže v prípade, že by príslušnými štátmi bolo ako Nemecko, tak aj Rakúsko, ale v Rakúsku dôchodca pracoval vo veku 32-42 rokov a v Nemecku vo veku 42-52 rokov, bolo by v tomto prípade príslušným štátom Nemecko.

c. Rodinné dávky

Rodina predstavuje základnú ekonomickú i sociologickú jednotku, na ktorej stojí spoločnosť i štát. Aby mohla rodina naplňovať svoje primárne funkcie, teda predovšetkým výchovu potomstva, je dôležité, aby v súvislosti s touto výchovou bola rodinám poskytovaná pomoc vo forme predovšetkým finančných príspevkov na pokrytie nákladov rodiny, ktoré spočívajú hlavne v obmedzenej možnosti osôb starajúcich sa o dieťa vykonávať vlastnú zárobkovú činnosť.

⁸⁵ Porovnaj napr. Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I. Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 108

⁸⁶ Čl. 24 odst 2. Písm.b) nariadenia (ES) č. 833/2004

Nakoľko výskumy jednoznačne potvrdzujú znižovania pôrodnosti, je v záujme každého štátu motivovať všetky rodiny k tomu, aby mali početnejšie rodiny. Takýmto stimulom sú aj dávky poskytované v oblasti sociálneho zabezpečenia, ktorých hlavným cieľom je uľahčiť situáciu v rodinách s deťmi tak, aby mohli riadne fungovať a aby boli aj v prípade sociálnych udalostí, akými sú narodenie dieťaťa či jeho výchova, dostatočne materiálne zaistení.

Rodinné dávky sú teda dávkami, ktoré poskytujú všetky štáty EU k zabezpečeniu správneho fungovania rodín. Ich spoločným menovateľom je, že sú poskytované rodinám s nezaopatrenými deťmi (nie teda konkrétnym poistencom systémov sociálneho zabezpečenia) a taktiež je pre ich poskytovanie dôležitá aj materiálna situácia rodiny, od ktorej sa následne dávka odvíja. Okrem týchto spoločných rysov sa ale systémy poskytovania rodinných dávok v štátoch EU líšia, a to predovšetkým z toho dôvodu, že v každom štáte je iná spoločenská aj demografická politika, na ktorú treba poskytovanie rodinných dávok aplikovať.⁸⁷

Dôležité je ale v rámci voľného pohybu osôb nezabúdať aj na migrujúcich pracovníkov, ktorý sa počas svojho aktívneho života pohybujú v rôznych členských štátoch a zároveň majú založené rodiny. Je predovšetkým dôležité, aby si aj migrujúci pracovníci mohli ponechať svoje nároky na rodinné dávky, a to aj za hranicami konkrétneho štátu v rámci celej EU.

i. Systém poskytovania rodinných dávok v Českej Republike

Poskytovanie rodinných dávok zaraďuje oblasť sociálneho zabezpečenia v Českej republike do systému poskytovania štátnej sociálnej podpory. Tento systém bol zavedený zákonom o štátnej sociálnej podpore, na základe ktorého sú poskytované predovšetkým rodinám s nezaopatrenými deťmi dávky zo štátneho rozpočtu, ktoré majú týmto rodinám pomôcť s výživou a zaobstaraním ostatných základných potrieb detí a rodín.⁸⁸ Ide hlavne o solidaritu rodín bez detí a rodín s deťmi ako aj rodín majetnejších

⁸⁷ Porovnaj tiež Koldínská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I. Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, str. 164

⁸⁸ § 1 odst. 1 Zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

a chudobnejších. Aj preto sa tieto dávky odvíjajú od príjmovej situácie rodiny. Tento systém tvoria tri dávky, ktoré sú poskytované na základe výšky príjmu v rodine, teda tzv. testované dávky, ktorými sú prídavok na dieťa, sociálny príplatok a príspevok na bývanie. Ide o dávky, ktoré sú poskytované tým, ktorí ich vzhľadom ku svojej ekonomickej situácii potrebujú. Ďalej tento systém obsahuje štyri dávky, ktoré sú poskytované nezávisle na výške príjmu v rodine, tzv. netestované dávky, teda rodičovský príspevok, dávky pestúnskej starostlivosti, pôrodné a pohrebné.

Aj napriek tomu, že do systému štátnej sociálnej podpory nie je potrebné nijak prispievať, pre poskytnutie týchto dávok je potrebné splniť zákonom stanovené podmienky. Hneď v §3 Zákona o štátnej sociálnej podpore je stanovené, že nárok na tieto dávky má len fyzická osoba, predovšetkým osoba s trvalým pobytom na území Českej republiky. Ďalej tento nárok majú aj osoby, ktoré síce nemajú na území Česka trvalý pobyt, ale splňujú ďalšie potrebné podmienky.⁸⁹ Pre dávky testované je taktiež podmienkou poskytnutia dávky príjem za rozhodné obdobie. Pre poskytnutie dávok môže byť taktiež rozhodná aj nezaopatrenosť dieťaťa (napríklad prídavok na dieťa, sociálny príplatok), prípadne jeho zdravotný stav (rodičovský príspevok). V prípade splnenia všetkých zákonom stanovených podmienok, vzniká fyzickej osobe nárok na dávku, avšak nárok na jej výplatu vzniká až podaním žiadosti o priznanie dávky po vzniku tohto nároku.⁹⁰ O dávkach je od roku 2004 po novele zákona príslušný rozhodovať miestne príslušný úrad práce, ktorý ich po schválení aj vypláca.

ii. Poskytovanie rodinných dávok na základe nariadení č. 833/2004 a 987/2009

Nakoľko sociálne a demografické rozdiely medzi štátmi v oblasti poskytovania rodinných dávok sú v rámci štátov EU rozdielne, je z dôvodu ochrany práv migrujúcich zamestnancov a ich rodinných príslušníkov dôležité, aby aj táto oblasť bola upravená koordinačnými nariadeniami. Špeciálne pravidlá koordinácie rodinných dávok vyplývajú zo skutočnosti, že rodinné dávky sa týkajú nielen samotného pracovníka, ale

⁸⁹ Porovnaj §3 odst. 2 zákona č. 117/1995 Sb., o štátní sociální podpoře

⁹⁰ §49 zákona č. 117/1995 Sb., o štátní sociální podpoře

aj jeho rodinných príslušníkov, ktorí sú často na ňom existenčne závislí. Nové koordinačné nariadenia č. 883/2004 a 987/2009 prinášajú do systému poskytovania rodinných dávok zlepšenie a zjednodušenie právnej úpravy, a to jednak zníženým počtom článkov, ktoré sa tejto oblasti týkajú, jednak v zjednotení pravidiel pre zamestnané osoby a dôchodcov a taktiež odstránením rozdielov medzi rodinnými dávkami a rodinnými prídavkami, ktoré boli upravené v predchádzajúcich nariadeniach. Podľa nových pravidiel teda všetky osoby, ktoré spadajú do jedného osobného rozsahu, dostávajú rodinné dávky podľa podobných pravidiel.⁹¹

Podľa základných koordinačných princípov musí migrujúca osoba dostávať všetky rodinné dávky stanovené národnými predpismi, ktoré sa na ňu vzťahujú, a to aj v prípade, že má bydlisko v inom členskom štáte, čo zodpovedá princípu aplikácie právnych predpisov jedného štátu. Na túto zásadu úzko nadväzuje aj zásada rovného zaobchádzania, ktorá je v oblasti poskytovania rodinných dávok veľmi významná, pretože odstraňuje prekážky poskytovania peňažných dávok, ktoré spočívajú v štátnej príslušnosti žiadateľov. Ďalšími dôležitými zásadami je rešpektovanie princípu zachovania nadobudnutých práv a následný export dávok do štátu bydliska rodinných príslušníkov. Úpravu exportu rodinných dávok upravuje čl. 67 nariadenia č. 833/2004, ktorý zohľadnil aj rozsudky ESD brániace nepriamu diskrimináciu.⁹² Čiastočne je možné uplatňovať aj zásadu sčítania dôb poistenia. Ale keďže poskytovanie rodinných dávok nie je vo väčšine štátov viazané na dosiahnutie určitej doby poistenia, využíva sa len sporadicky. Novým prvkom, ktorý zaviedli nariadenia č. 833/2004 a 987/2009 je princíp asimilácie faktov, podľa ktorého sa pri posudzovaní nároku na rodinnú dávku zaobchádza tak, ako keby nastal na území príslušného štátu.

Významným prvkom nových nariadení je, že prestali rozlišovať rodinné dávky a rodinné prídavky. Podľa nových nariadení teda hovoríme už iba o rodinných dávkach, ktorými sú podľa čl. 1 písm. z) *„vecné alebo peňažné dávky určené k vyrovnaní rodinných výdavkov, s výnimkou záloh na výživné a zvláštnych dávok pri narodení dieťaťa a pri osvojení dieťaťa.“* Základným pravidlom v oblasti poskytovania rodinných dávok je, že na rodinné dávky má osoba nárok v súlade s právnymi predpismi

⁹¹ Porovnaj napr. Ministerstvo práce a sociálnych vecí, Sociální zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009, str. 37

⁹² Porovnaj napr. Rozsudok ESD vo veci Pinna (C-41/1984)

príslušného členského štátu, teda štátu, kde sa nachádza príslušná inštitúcia poskytujúca dávky, vrátane dávok pre rodinných príslušníkov, ktorí bývajú v inom členskom štáte ako keby bývali v príslušnom členskom štáte.⁹³ Príslušným členským štátom sa pritom rozumie štát, na ktorého území vykonáva živiteľ rodiny zárobkovú činnosť. Rodinná dávka teda bude občanovi Slovenska, ktorý na území Česka vykonáva zárobkovú činnosť, vyplatená príslušnou českou inštitúciou, a to aj napriek tomu, že je určená rodinnému príslušníkovi, ktorý býva na Slovensku. Rovnaká situácia potom nastáva aj naopak, teda český občan, pracujúci v Nemecku obdrží z Nemecka rodinné dávky aj pre svojich rodinných príslušníkov žijúcich v Čechách. Nariadenie ale nezabúda ani na prípady, kedy je k poskytnutiu dávky príslušných viac členských štátov. Pravidlá prednosti v prípade príslušnosti viacerých členských štátov je novinkou v koordinačnej úprave oblasti rodinných dávok. Čl. 68 nariadenia č. 833/2004 priamo stanovuje poradie, ktoré dávky majú v takýchto prípadoch prednosť. Ako prvé majú prednosť nároky priznané z dôvodu zamestnania alebo samostatnej zárobkovej činnosti. V prípade, že sa teda migrujúci zamestnanec so svojou rodinou presťahuje z dôvodu výkonu zárobkovej činnosti do Českej republiky, budú mu poskytované rodinné dávky výlučne v Českej republike, pričom ich udelenie sa bude riadiť ustanoveniami Zákona o štátnej sociálnej podpore. Druhé sú nároky priznané z dôvodu poberania dôchodku a tretie sú nároky priznané z dôvodu miesta bydliska. Ďalej nariadenie určuje aj pomocné kritéria v prípade, kedy je možné poskytnúť dávky viacerými štátmi z rovnakých dôvodov. Pre tento prípad by som rada uviedla nasledujúci príklad. Migrujúci pracovník z Českej republiky bude vykonávať zárobkovú činnosť v Nemecku. Jeho rodina, teda manželka a deti ale aj naďalej bývajú v Českej republike, pričom manželka na území Českej republiky taktiež vykonáva zárobkovú činnosť. V takomto prípade bude mať rodina nárok na rodinné dávky od Českej republiky, nakoľko každý z manželov vykonáva zárobkovú činnosť, ale deti bývajú v Čechách. Je teda zrejmé, že nová úprava vrátane vykonávacieho nariadenia č. 987/2009 sa snažila vytvoriť koncepciu poskytovania rodinných dávok tak, aby bolo možné vysporiadať sa s každou kolidujúcou situáciou, a aby tak žiadny z cezhraničných pracovníkov a jeho rodinných príslušníkov nebol na svojich nárokoch ukrátený. Snahou nového nariadenia

⁹³ Čl. 67 nariadenia (ES) č. 833/2004

je zároveň aj zlepšiť komunikáciu inštitúcií rôznych členských štátov, nakoľko ich vzájomná informovanosť je dôležitá pre správne určenie príslušného štátu a vyplácanie dávok. Nepochybne výhodou pre osoby žiadajúce o rodinné dávky je, že stačí, aby svoju žiadosť predložili kompetentnej inštitúcií, pričom táto inštitúcia nemusí byť prvou podľa pravidiel prednosti. Je úlohou inštitúcie, ktorej bola takáto žiadosť predložená, aby bez odkladu túto žiadosť postúpila príslušnému štátu, pričom za deň predloženia sa bude považovať deň predloženia prvej, aj keď nesprávnej, inštitúcií. Vykonávacie nariadenie teda stanovuje povinnosť aktívneho prístupu zo strany inštitúcií, a nie osôb. Nariadenie kladie dôraz nielen na aktívny prístup inštitúcií, ale aj na vzájomnú spoluprácu inštitúcií členských štátov a povinnosť spolupracovať a poskytovať informácie aj samotným občanom EU. Táto spolupráca má, samozrejme, prebiehať aj po určení príslušnosti, čo je dôležité hlavne v prípadoch, kedy dôjde k zmene použiteľných právnych predpisov alebo poradia príslušnosti. V praxi teda v prípade, že sa francúzsky občan, ktorý aj so svojou rodinou v období posledných 2 rokov vykonával zárobkovú činnosť, presunie za výkonom tejto činnosti do Rakúska, prestane byť Česká republika prvým štátom pre vyplácanie rodinných dávok. Zmenu poradia príslušnosti preto príslušná inštitúcia, teda úrad práce, oznámil príslušnú inštitúciu nového primárneho štátu poskytovania dávok. Upovedomí príslušnú inštitúciu štátu o ukončení výplaty dávok a táto na základe informácie následne začne vyplácať rodinné dávky podľa svojich právnych predpisov.

Dovolím si ešte podotknúť, že oblasť poskytovania rodinných dávok nie je upravená len koordinačnými nariadeniami, ale aj odporúčaniami a rozhodnutiami Správnej komisie. Môžem teda spomenúť napríklad rozhodnutie Správnej komisie č. F1 o výklade čl. 68 nariadenia č. 833/2004 ohľadne pravidiel prednosti v prípade súbehu rodinných dávok.⁹⁴ Dôležitými sú určite aj rozhodnutia č. 147 a 150, ktoré stanovujú jednotný postup výpočtu vyrovnávacích doplatkov. Nemenej dôležité sú aj rozhodnutia ESD, ktoré značne ovplyvnili vytvorenie nových ustanovení poskytovania rodinných dávok v nariadeniach č. 833/2004 a 987/2009.

⁹⁴ Rozhodnutie upravuje predovšetkým situácie, kedy sú rodinné dávky pokladané za priznané z dôvodu zamestnania alebo samostatnej zárobkovej činnosti a ich nárok vzniká aj v prípade dočasného pozastavenia činnosti z dôvodu choroby, materstva, atď., ak sú považované za rovnocenné zamestnaniu alebo samostatnej zárobkovej činnosti

6. Záver

Cieľom tejto práce bolo priblížiť problematiku sociálneho zabezpečenia a jeho trendov v rámci celej Európskej únie, ako aj ich vplyv na českú právnu úpravu.

Jedným z hlavných cieľov bolo objasniť dôvod, prečo oblasť sociálneho zabezpečenia nemôže byť v rámci Európskej únie harmonizovaná a prečo sa normotvorci rozhodli práve pre koordináciu tejto oblasti. Nakoľko tento systém funguje v Európskej únii už niekoľko desiatok rokov, dovoľím si tvrdiť, že táto cesta bola zvolená správne. Podarilo sa tak zachovať vnútroštátne špecifiká právnych úprav v oblasti sociálneho zabezpečenia jednotlivých členských štátov. Zároveň tento systém umožnil, aby každý občan Európskej únie mohol plnohodnotne využívať slobodu voľného pohybu v rámci Európskej únie, pričom všetky jeho práva mu zostanú zaručené tak, ako keby celý život žil a pracoval len v jednom členskom štáte, a teda by sa riadil čisto vnútroštátnym právom tohto štátu.

Právna úprava v tejto oblasti v rámci sociálneho zabezpečenia je bohatá, pričom sa dotýka ako primárneho, tak aj sekundárneho práva. V poslednom období došlo k zásadnej zmene, keď dňa 1.5.2010 vstúpili do účinnosti nové nariadenia, ktoré nahradili tie predošlé, na ktorých bol systém koordinácie založený niekoľko desiatok rokov. Prijatie týchto nových nariadení už bolo nevyhnutné, pretože aj keď pôvodné nariadenia boli vypracované veľmi kvalitne, nedokázali už po toľkých rokoch platnosti dostatočne vyhovieť všetkým súčasným potrebám. Vzhľadom k tomu, že o nových koordinačných nariadeniach zatiaľ nie je príliš veľa informácií, dovoľila som si zaoberať sa predovšetkým týmito nariadeniami a ich prínosom do tejto oblasti. Musím zdôrazniť, že nové nariadenia nepriniesli zásadné zmeny, ktoré by celý systém koordinácie úplne „prekopali“. Cieľom nariadení bolo predovšetkým zjednodušiť celý systém tak, aby nebol pri aplikácii v praxi zbytočne komplikovaný, ale zároveň aby zahrnul všetky zmeny a princípy, ktoré v tejto oblasti upravil aj Európsky súdny dvor. Experti sa zhodujú na tom, že do nových nariadení mohli ich tvorcovia zahrnúť viac judikatúry a viac zohľadniť aj vývoj národných systémov. V súčasnosti je ale ešte priskoro hodnotiť, či nová úprava bude dostačujúca súčasným potrebám alebo mali experti pravdu. Určite ale treba nové nariadenia hodnotiť pozitívne, pretože jednak si zachovali kontinuitu s predošlými nariadeniami, ale zároveň sa spresnením niektorých

pravidiel snažili predísť konfliktom, ktoré v daných oblastiach často vznikali pri aplikovaní predchádzajúcich noriem.

Chvályhodná je aj snaha nových nariadení o zintenzívnenie komunikácie medzi národnými inštitúciami, pričom hlavnú úlohu by mala zohrávať elektronická komunikácia. Dovolím si byť v tejto oblasti trochu skeptická, pretože zo súčasnej praxe možno dovodiť, že úrady o tento druh komunikácie nie vždy stoja a nie vždy sú ochotné pristúpiť na zmeny vo svojom zavedenom systéme. Avšak nakoľko by sa od roku 2012 mali na základe projektu EESSI (Elektronickej výmene informácií o sociálnom zabezpečení) spracovávať všetky informácie (vrátane európskych formulárov) elektronicky, je možné aj v tejto oblasti očakávať pozitívne zmeny.

V závere práce som sa venovala trom oblastiam sociálneho zabezpečenia a koordinácií sociálneho zabezpečenia na tieto oblasti. Snahou bolo predovšetkým zhrnúť základné informácie o tom, ako koordinácia v konkrétnej danej oblasti funguje v praxi, teda aké princípy sú na túto oblasť aplikované a ako je možné získať príslušné dávky sociálneho zabezpečenia v prípade, že sú na osobu koordinačné nariadenia aplikované. Znovu by som rada podotkla, že nové nariadenia priniesli do týchto oblastí predovšetkým väčšiu prehľadnosť a zjednodušenie, pričom dôraz bol kladený hlavne na čo najväčšiu ochranu práv a nárokov migrujúcich osôb.

Vzhľadom k tomu, že nové nariadenia sú účinné len niekoľko mesiacov, nie je možné obširne hodnotiť ich klady a zápory, pretože tie prinesie až ich aplikačná prax. Ak však budú vyhovovať potrebám ochrany migrujúcich pracovníkov aspoň tak dlho, ako tie predošlé, bude to určite dobré znamenie, že súčasné trendy sociálneho zabezpečenia v rámci Európskej únie sú na vysokej úrovni a je možné sa nimi riadiť aj keď v každom členskom štáte zároveň existujú samostatné vnútroštátne normy upravujúce oblasť sociálneho zabezpečenia.

7. Použité skratky

PSZ – právo sociálneho zabezpečenia

EU – Európska únia

EHS – Európske hospodárske spoločenstvo

ESUO – Európske spoločenstvo uhlia a ocele

EURATOM - Európske spoločenstvo pre atómovú energiu

ESD – Európsky súdny dvor (dnes Súdny dvor Európskej únie)

Správna komisia – Správna komisia pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia

LZPS – uznesenie predsedníctva ČNR o vyhlásení Listiny základných práv a slobôd ako súčasť ústavného poriadku Českej republiky, uverejnené pod č. 2/1993 Zb.

ZFEU – Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie (2008/C 115/1)

Nariadenie č. 833/2004 – Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 833/2004 z dňa 29. Apríla 2004, o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia

Nariadenie č. 987/2009 – 16. Septembra 2009, ktorým sa stanovuje postup vykonávania nariadenia (ES) č. 833/2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia

Zákon o dôchodkovom poistení – zákon č. 155/1995 Sb., o dôchodovom pojištění, ve znění pozdějších předpisu

Zákon o VeZdPo – zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisu

Zákon o nemocenskom poistení – zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisu

Zákon o štátnej sociálnej podpore – zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisu

8. Zoznam použitej literatury

Česká literatura:

- Tomeš, I. a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: Všehrad, 1998,
- Koldínská, K.; Pikorová, G.; Švec, L.; Tomeš, I. Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2007
- Kotous, J. Sociální politika v evropských zemích. Praha: Karolinum, 1995
- Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R. Evropské právo. 2. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2004,
- Troster, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 4. Vydání, Praha: C.H.BECK, , 2008
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. Sociální zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009
- Koldínská, K. Sociální právo. 1. Vydání, Praha: C.H. Beck, 2007
- Tomeš, I.,;Koldínská, K. Sociální právo Evropské unie. 1.vydání, Praha: C.H. Beck, 2003
- Krebs, V. a kol. Sociální politika. 2. vydání, Praha: ASPI Publishing s.r.o., 2002
- Týč, V. Základy práva Evropské unie pro ekonomy, 4.vydání, Praha: Linde Praha, a.s., 2004,
- Veselý, J., Právo sociálního zabezpečení. 1. Vydání, Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009
- Brdek, M.; Jírová, H. Sociální politika v zemích EU a ČR, 1. Vydání, Praha: Codex Bohemia, 1998
- Černá, J., Trinnerová, D., Vacík, A., Právo sociálního zabezpečení. 1. Vydání, Praha: Nakladatelství Čeněk, 2002
- Úřad vlády České republiky; Odbor informování o evropských záležitostech. Když se řekne Lisabonská smlouva...Perspektiva fungování Evropské unie podle nového smluvního rámce. Úřad vlády České republiky, 2008

Zahraničná literatura:

- Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky. Budúcnosť Európskej únie: Lisabonská zmluva a Slovensko. Bratislava: Euroiuris, 2009
- Barancová, H.: Globalizácia a jej sociálnoprávne následky: Zborník, Právnická fakulta Trnavskej univerzity: IURA EDITION, 2002
- F. Pennings; .Introduction to European social security law. Fourth Edition: Intersentia, 2003

Nickless, J., Siedl, H., Co-ordination of Social Security in the Council of Europe: Short Guide, First edition, Strasbourg: Strasbourg Cedex, 2004,

P. Kent; Law of the European Union, Third edition, Great Britain: Pearson Education Limited, 2001,

E. Berry, S. Hargreaves. European Union Law, First Edition, Oxford: Oxford university Press, 2004,

Griller, S., Ziller, J., The Lisbon Treaty: EU constitutionalism without a constitutional treaty?, First edition, Wien: Springer - Verlag Wien, 2008

Great Britain Parliament: House of Lords: European Union Committee, The Treaty of Lisbon: an impact assessment, 10th report of Session 2007-2008, Parliamentary Copyright House of Lords, 2008

Berghman, J., Basic concepts of Social Security. In: D. Pieters, ed.: Social Security in Europe: Maklu & Bruylant, 1991

Pieters, D., European social security and global politics., EISS Yearbook, The Hague, Kluwer Law International, 2001

European Commission, 50 years of Social Security Coordination, Past – Present – Future. Report of the conference celebrating the 50th Anniversary of the European Coordination of Social Security. Publications office of the European Union, 2010

Harris, N.S. Social security law in context. Second edition, New York: Oxford University Press, 2003

Právne predpisy:

Zákon č. 2/1993, Sb., Listina základních práv a svobod, Hlava IV, Hospodářská, sociální a kulturní práva

EU. Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie. In *Úřední věstník EU*. 2008, C 115/47

Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 461/1991 Zb. o podpísaní Dohovoru o minimálnej norme sociálneho zabezpečenia.

Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade o uplatňovaní Smernice 2004/38/ES o práve občanov Únie a ich rodinných príslušníkov voľne sa pohybovať a zdržiavať sa v rámci územia členských štátov z dňa 21. Januára 2009,

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 833/2004 z dňa 29. Apríla 2004, o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia

Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (ES) č. 987/2009 – 16. Septembra 2009, ktorým sa stanovuje postup vykonávania nariadenia (ES) č. 833/2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia

Nariadenie Rady (EHS) č. 1408/71 z 14. Júna 1971, o aplikácii sústav sociálneho zabezpečenia na osoby zamestnané, samostatne zárobkovo činné a ich rodinných príslušníkov, pohybujúcich sa v rámci Spoločenstva

Nariadenie Rady (EHS) č 574/72, stanovujúci postup vykonávacieho nariadenia (EHS) č. 1408/71 o aplikácii sústav sociálneho zabezpečenia na osoby zamestnané, samostatne zárobkovo činné a ich rodinných príslušníkov, pohybujúcich sa v rámci Spoločenstva

Rozhodnutie Správnej komisie pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia č. H4, z dňa 22.12.2009, (2010/C 107/03)

Odporúčanie Správnej komisie pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia č. U2 z 12.6.2009

Odporúčanie Správnej komisie pre koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia č. U1 z 12.6.2009

Zákon č. 155/1995 Sb., o dôchodovom pojištění, ve znění pozdějších předpisu

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisu

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisu

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisu

Rozhodnutia ESD

Rozhodnutie ESD vo veci Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen (26/62) Rozhodnutie ESD vo veci Flaminio Costa v. E.N.E.L. (6/64) Caisse régionale d'assurance maladie de Lille vs. Diamante Palermo, née Toia, C-237/78

Rozsudok ESD z 12.6. 1986 vo veci Ten Holder (3-302/84)

Rozhodnutie ESD z dňa 3.7.1986 vo veci Lawrie – Blum (C-66/85)

Rozsudek ESD vo veci Deak (C-261/83)

Rozsudok ESD vo veci Humer (C-255/1999)

Rozsudok 1/72 Rita Filli vs. Belgicko alebo rozhodnutie C-237/78 Caisse régionale d'assurance maladie de Lille (CRAM) vs. Diamante Palermo, née Toia

Internetové zdroje:

www.mpsv.cz

www.cssz.cz

www.curia-europa.eu

http://ec.europa.eu/index_sk.htm (+ e-knižnica dokumentov Európskej komisie)

<http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analyza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf>

http://www.tress-network.org/TRESSNEW/PUBLIC/EUROPEANREPORT/TRESS_EuropeanReport_2009.pdf

9. Přílohy

Příloha č. 1

Počet důchodců a poplatníků pojistného (stav k 31. Květnu 2010)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet důchodců celkem	2 635 846	2 672 174	2 697 104	2 734 606	2 770 864	2 805 436
Počet starobních důchodců	1 952 815	1 981 669	2 005 920	2 041 321	2 084 019	2 236 419
Počet poplatníků pojistného	4 868 052	4 936 394	5 015 479	5 074 694	4 903 855	4 908 479
Počet poplatníků na jednoho důchodce	1,85	1,85	1,86	1,86	1,77	1,75
Počet poplatníků na 1 starobního důchodce	2,49	2,49	2,50	2,49	2,35	2,19

(Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení: <http://www.cssz.cz/cz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2010/pocty-duchodu-duchodcu-poplatniku-pojistneho-kveten-2010.htm>)

Príloha č. 2

Graf zloženia obyvateľstva do roku 2015 (stredná varianta) a priamka predpokladaného vývoja obyvateľstva

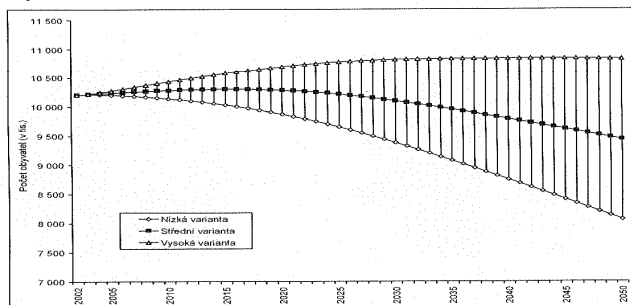
Vekové zloženie obyvateľstva podľa päťletých vekových skupín, obě pohlaví
Varianta: STREDNI

Věk	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Celkem	10275526	10283042	10289470	10294665	10298517	10300960	10301994
0-4	485628	484885	483369	481305	478829	476032	472967
5-9	461564	469289	475488	480113	483816	485141	484400
10-14	452052	445854	447056	450027	454042	461266	468985
15-19	608623	574649	536270	504906	473912	455672	449481
20-24	668533	663985	660911	652582	641454	620630	586755
25-29	725188	711070	702953	694186	691924	685145	680613
30-34	905943	874864	838344	804783	769372	739257	725205
35-39	833057	876748	911488	932552	933901	917795	886880
40-44	697485	703070	719883	747626	792500	843100	886525
45-49	679975	699159	710828	717910	710490	704465	710127
50-54	708060	681199	658496	644339	655050	681111	700019
55-59	767955	761257	751724	738459	718457	690214	664508
60-64	717288	740201	738340	731269	726961	726466	721385
65-69	533384	548245	587995	627358	648115	660799	682115
70-74	361416	376365	393193	413197	441746	469905	483661
75-79	312888	304134	296688	290622	290803	294493	307911
80-84	220233	223553	225042	226436	224384	221677	216650
85-89	113744	116892	118703	119585	121055	122596	125815
90+	23400	27623	32699	37410	41706	45196	47994
0-14	1399254	1400028	1405913	1411445	1416687	1422439	1428352
15-64	7311207	7286202	7229237	7168612	7114021	7063855	7011496
65+	1565065	1596812	1654320	1714608	1767809	1814666	1864146
Živé narodení	97219	96709	96279	95744	95118	94409	93631
Zemfelí	113538	114193	114851	115549	116266	116966	117597
Přirozený přírůstek	-16319	-17484	-18572	-19805	-21148	-22557	-23966
Saldo migrace	25000	25000	25000	25000	25000	25000	25000
Celkový přírůstek	8681	7516	6428	5195	3852	2443	1034
Plodnost (‰)	9,5	9,4	9,4	9,3	9,2	9,2	9,1
Úmrtnost (‰)	11,1	11,1	11,2	11,2	11,3	11,4	11,4
Naděje dožití							
při narození - muži	72,9	73,1	73,2	73,4	73,5	73,7	73,8
- ženy	79,3	79,4	79,6	79,7	79,8	79,9	80,1
Úhrnná plodnost	1,29	1,30	1,32	1,33	1,35	1,36	1,38
Průměrný věk	41,0	41,2	41,5	41,7	41,9	42,2	42,4

*) reálné údaje

Předpokládaný vývoj počtu obyvatelstva
Varianta: NIZKÁ, STREDNI, VYSOKÁ

Obyvatelstvo celkem

(zdroj: Český statistický úřad: <http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4020-03>)

Príloha č. 3

Spôsob výpočtu pomerného dôchodku

Pomerný dôchodok počítaný štátom A = teoretická čiastka x $\frac{\text{dĺžka doby poistenia v štáte A}}{\text{celková dĺžka dôb poistenia}}$

(Zdroj: Ministerstvo práce a sociálnych vecí. Sociálny zabezpečení osob migrujících v rámci Evropské unie. 2009)

Príloha č. 4

Vzor formulára E 121

SPRÁVNA KOMISIA PRE SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE MIGRUJÚCICH PRACOVNÍKOV		E 121	(1)
POTVRDENIE PRE REGISTRÁCIU DŮCHODCOV A ICH RODINNÝCH PRÍSLUŠNÍKOV A AKTUALIZÁCIU ZOZNAMOV			
<small>Nariadenia (EHS) č. 1408/71: článok 28 ods. 1 písm. a); článok 29 ods. 1 písm. a) Nariadenia (EHS) č. 574/72: článok 29 ods. 1, ods. 2 a ods. 3; článok 30 ods.1; článok 95 ods. 4</small>			
<small>Inštitúcia, ktorá vydá toto potvrdenie v súlade s článkom 29 ods. 2 alebo s článkom 30 ods. 1 nariadenia (EHS) č. 574/72, vyplní časť A tohto formulára a dve kópie dá dôchodcovi alebo jeho rodinnému príslušníkovi alebo ich pošle inštitúcii v mieste bydliska, ak ich táto inštitúcia požarovala. Ak je to vhodné, obe kópie sa najskôr zašlú inštitúcii, ktorá má vyplniť tabuľky 6 a 7. Keď inštitúcia v mieste bydliska dostane dve kópie, vyplní časť B a zašle jednu kópiu za dôchodcu alebo jeho rodinného príslušníka inštitúcii uvedenej v tabuľke 7.</small>			
<small>Tento formulár vyplňte tlačeným písmom a píše iba do vybodkovaných riadkov. Formulár tvoria štyri strany.</small>			
A. Oznámenie o nároku			
1.	Inštitúcia v mieste bydliska (*)		
1.1	Názov:		
1.2	Identifikačné číslo inštitúcie:		
1.3	Adresa:		
1.4	Referencia: váš formulár E 107 zo dňa		
2.	Dôchodca		
2.1	Priezvisko/á (*):	Rodné priezvisko/á, ak sa odlišuje/ú:	
2.2	Meno/á:	Dátum narodenia:	
2.3	Adresa v štáte bydliska:		
2.4	Dátum zmeny bydliska:		
2.5	Osobné identifikačné číslo:		
2.6	Dôchodca bol		
	☐ zamestnanec		
	☐ samostatne zárobkovo činná osoba		
	☐ cezhraničný pracovník (zamestnanec)		
	☐ cezhraničný pracovník (samostatne zárobkovo činná osoba)		
	☐ nezamestnaný		
3.	Vyplní inštitúcia, ktorá vypláca dôchodok		
3.1	Uvedená osoba má nárok na dôchodok z dôvodu		
	☐ staroby	☐ invalidity	☐ pozostalosti
	☐ pracovného úrazu	☐ choroby z povolania	
3.2	od:		
4.	Inštitúcia, ktorá vyplnila tabuľku 3 (*)		
4.1	Názov:		
4.2	Identifikačné číslo inštitúcie:		
4.3	Adresa:		
4.4	Pečiatka	4.5	Dátum:
		4.6	Podpis:

10. () ()
 10.1 Osoba uvedená v tabuľke 2 Osoba uvedená v tabuľke 5
 bola zaregistrovaná
 10.2 Náklady na tieto dávky bude znášať veľa inštitúcia, dátum, od ktorého sa má vypočítať suma uvedená v riadku 95
 nariadenia (EHS) č. 574/72, je

11. Európsky preukaz zdravotného poistenia
 11.1 Európsky preukaz zdravotného poistenia číslo Vydávaný v tabuľke 7, je priložený k tomuto formuláru
 11.2 Prosím, uviesť opätovne, ktoré sa majú urobiť v súvislosti s Európskym preukazom zdravotného poistenia vydaným osobou
 uvedenou v tabuľke 2 alebo 5, číslo platný do

12. Inštitúcia v mieste bydliska dôchodcu alebo jeho rodinného príslušníka
 12.1 Názov:
 12.2 Identifikačné číslo inštitúcie:
 12.3 Adresa:
 12.4 Príjmenie:
 12.5 Dátum:
 12.6 Podpis:

Informácie pre dôchodcu alebo jeho rodinného príslušníka
 Dve kópe tohto formulára sú nájsť zašleť: jedno príslušnému poisteniu:
 v Belgicku „mutualité“ (mestský fond zdravotného poistenia) podľa vnútroštátneho výkazu;
 v Českej republike príslušné „zdravotní poisťovne“ v mieste bydliska;
 na Cypre „Tomopros Ypoxi“ (nariadenie o zdravotnom poistení, 1440/M(2004)); príslušná osoba na požiadanie dostane opätovne zhrnutie zdravotnej karty, bez
 ktorej nie je možné vykonať žiadne zdravotné služby;
 v Dánsku mestský úrad v mieste bydliska;
 v Nemecku „Krankenkasse“ (fond nemocenského poistenia) v mieste bydliska;
 v Francúzsku „Caisse d'Allocations Familiales“ (CAF) príslušná osoba vyšš zdravotnú kartu; bez ktorej
 zabezpečenia v mieste bydliska alebo poskytnúť zdravotné služby;
 vo Fínsku „Kassan“ (mestský fond nemocenského poistenia);
 vo Fínsku „Kassan“ (mestský fond nemocenského poistenia);
 v Grécku Zdravotnícka rada podľa územnej príslušnosti niekoľkých dávok;
 v Taliansku „Aziende sanitarie locali“ (mestský odbor zdravotnej služby) zodpovedný za príslušný oblasť;
 v Luxembursku „Caisse d'Allocations Familiales“ (CAF) príslušná osoba vyšš zdravotnú kartu; bez ktorej
 zabezpečenia v mieste bydliska alebo poskytnúť zdravotné služby;
 v Luxembursku „Caisse de maladie des couriers“ (Zdravotný fond pre manuálny pracovníkov);
 v Maďarsku príslušný „Magyar Egészségbiztosítási Pénztár“ (Mestský fond nemocenského poistenia);
 na Nizozemsku „Municipal Health Insurance“ (Mestský fond nemocenského poistenia);
 na Nizozemsku „Municipal Health Insurance“ (Mestský fond nemocenského poistenia);
 v Poľsku oblasťná poisťovňa „Urząd Rejonowy Funduszu Społecznego“ (oblasťná poisťovňa) príslušný podľa miesta bydliska;
 v Portugalsku „Cassa de Seguros Sociais Especiais“ (mestský fond nemocenského poistenia);
 v Portugalsku, ak ide o kontinuitárne Portugalsko, „Centro Central de Solidaridade e Segurança Social“ (Oblasťná úradná poisťovňa)
 zabezpečenia v mieste bydliska alebo poskytnúť zdravotné služby;
 v Slovensku príslušná mestská poisťovňa „Zväzok za zdravotno zariadenie Slovensko“ (ZZZS) (náštitúť zdravotného poistenia v Slovensku)
 v mieste bydliska;
 v Španielsku „Caja Costas“ (mestský fond nemocenského poistenia);
 vo Fínsku mestská poisťovňa „Kansanterveyskeskus“ (inštitúcia sociálneho poistenia);
 vo Švédsku „Föräldringskassan“ (sociálne poisťovňa) v mieste bydliska.

5. Rodinný príslušník dôchodcu
 5.1 Príveskovač (°): Ruchie príveskovač, ak sa odlišujú (°):
 5.2 Meno: Dátum narodenia:
 5.3 Adresa v štáte bydliska:
 5.4 Osobné identifikačné číslo:
 5.5 Dátum zmeny bydliska:

6. Vyplni inštitúcia, ktorá vypláča dôchodok, alebo inštitúcia nemocenského poistenia, alebo poisťovňa pre prípad mŕtavnosti v štáte, ktorý
 vypláča dôchodok (°)
 6.1 Identifikačné číslo inštitúcie, ktorá prípad prístupuje:
 6.2 Osoba uvedená v tabuľke 2 Osoba uvedená v tabuľke 5
 má nárok na vecné dávky nemocenského poistenia a poistenia pre prípad materstva od
 6.3 Náklady na dávky, ktoré sa majú poskytovať v štáte bydliska, ak táto osoba nemá bydlisko v príslušnom štáte, bude znášať naša
 inštitúcia
 6.4 od do
 6.5 za jeden rok od do
 6.6 na základe tohto potvrdenia stíca platnosť formulár E zo dňa

7. Prosím, vrátiť Európsky preukaz zdravotného poistenia osoby uvedenej v tabuľke 2 alebo 5, číslo
 platný do

8. Inštitúcia, ktorá vypláča tabuľku 6 (°)
 8.1 Názov:
 8.2 Identifikačné číslo inštitúcie:
 8.3 Adresa:
 8.4 Podpis:
 8.5 Dátum:
 8.6 Podpis:

B. Oznamenie o registrácii alebo neregistrovaní
 9. () ()
 9.1 Osoba uvedená v tabuľke 2 Osoba uvedená v tabuľke 5
 bola zaregistrovaná,
 9.2 príbabe už má nárok na vecné dávky podľa legislatívy nášho štátu.
 9.3 z tých dôvodov:

10. Resumé v anglickom jazyku

The purpose of this thesis is to introduce a topic of the coordination of the social security system existing in the European Union. The reason for my research was the effort to explain if and how the basic rights for the migrating workers are followed within the European Union where each member state has its own national social security system based on the specific historical, political, demographical and sociological character of a country.

The thesis is composed of five chapters, each of them dealing with different aspects of the topic. Chapter One is introductory and it is introducing the whole topic.

Chapter Two in the first subpart defines basic terminology of the social security and in the second one it explains which factors are influencing social security the most.

Chapter Three concentrates on the issue of the European Union and the legislation of European Union applied on the scope of the social security. This chapter is divided into two subchapters. The first subchapter describes the European Union, its development and how the system has changed when the Lisbon Treaty came into force. The second subchapter concentrates on the European law and it is divided into seven subparts. First five subparts are focused on the primary and secondary European law including the judicial law and how are these percepts of law applied on the social security area. The last two subparts are dealing with the basic principles of the social security co-ordination and with the issue how the co-ordinating regulations are applied on the social security system.

Chapter Four clarifies how the old Czech communistic social security system had to change into a state with a modern social security system according to the western European states model to apply co-ordinating regulations and if the transformation was successful.

Chapter five examines the practical application of the co-ordinating regulations on three selected areas of the social security system. Therefore this chapter is divided into 3 subchapters, where first subchapter is focusing on the old-age pension – how the system works in the Czech Republic and how the co-ordination rules can be used in the case of need. Second subchapter follows the system of Czech sickness insurance and health

insurance and how the regulations allow migrating workers and their family members to call for the sickness and health benefits. The last subchapter focuses on the family benefits. The first subpart deals with the system of providing the family benefits in the Czech Republic and in the second subpart there is described how the family benefits are provided to the families of the migrating workers.

In the conclusion there is a short summarization of the whole thesis. Withal I maintain the idea that co-ordination of the social security system throughout European Union is on a high level and is still improving and thanks to the new regulations that finally came to force in 2010 there is a big step forward in the improvement of abundance of basic social security rights that should belong to all the European Union citizens without exception.